EGO

SEPTEMBER 1986

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

In dit nummer o.a.:

- Vrouwelijk kader in de krijgsmacht
- Als er oorlog komt, wat doe ík dan?
- Kreta
- Zit de (sport)krant fout?
- Mannenfantasie
- ADV - Altijd De Verkeerde
- Geluidsvervuiling is ook vrijetijdsbesteding
- Heeft de jazz toekomst?
- Nieuwe films in vogelvlucht

EGO

MAANDBLAD VAN DE DIENST HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT UITGAANDE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

nr. 9 - september 1986
25e jaargang

Abonnementsprijs *f* 15,– per jaar, te storten op postbankrekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistisch Geestelijke Verzorging te Zeist. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Redaktie:
Jan den Boer, Klazien van Brandwijk-Wiltjer, Wim Heij (voorzitter), Wim Reinders, Hans Schonk, Frank Spoelstra, Cher Turel, Paul Vonk.

Vaste medewerkers:
Ellen Broshuis, Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend van Dam, Gerard van Erkelens, Albert Greven, Karen Heij, Sietse van der Hoek, Pieter de Jager, Jan Kooijman, Willy Lohmann, Frits Maas, Len Munnik, Leo van Opzeeland, Rien Robijns, Karel Roskam, Paul Rutten, Klaas Soesbeek, Jan Stoof, Frans Wermer, Kees Willemen, Hans van Wissen.

Eindredaktie en vormgeving:
Frank Spoelstra

Druk:
Brouwer Offset b.v. Utrecht
Gedrukt op kringlooppapier

Adres redaktie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-14436.

Inhoud

Heeft de jazz toekomst?	2
Als er oorlog komt...	4
Vrouwelijk kader in de krijgsmacht	6
Lezers schrijven	8
Kreta	10
Nieuwe films in vogelvlucht	12
Len Munnik: 1986 vredesjaar	14
EGO/puzzle/Lezers schrijven	16
Gedicht/Denktank	18
Zit de (sport)krant fout?	19
ADV - Altijd De Verkeerde	20
Berichten	21
Mannenfantasie	22
Geluidsvervuiling is...	24
Boeken	26
Willy Lohmann	28

Foto voorkant: Klazien van Brandwijk-Wiltjer
Foto pagina 17: Gerard van Erkelens

EGO's verbindingen zijn naadloos

Heeft de jazz toekomst?

Vele duizenden muziekliefhebbers bezochten dit jaar weer het North Sea Jazz Festival, dat nu reeds legendarisch begint te worden. Uit vele landen stroomden de bezoekers toe om maar niets van dit enorme gebeuren te hoeven missen. Het is overigens allang niet meer zo, dat er op dit festival alleen maar jazz valt te beluisteren. Organisator Paul Acket mikt op een zo groot mogelijke publieke belangstelling en zodoende is er naast jazz ook funk, salsa en pop te horen.

Toch bekroop mij dit jaar tijdens het festival een gevoel van nostalgie. Ik miste de grote namen van vroeger, zoals Count Basie, Dizzy Gillespie en Stan Getz. Natuurlijk, een aantal van de grote mensen in de jazz is overleden, anderen zijn soms niet te betalen of durfden dit jaar niet te komen (terrorisme). Zulke mensen zouden dus door jongere muzikanten moeten worden vervangen.
Maar, zijn die er wel?
Heeft de jazz überhaupt wel toekomst?
Het is absoluut niet mijn bedoeling om in dit korte bestek eens even het definitieve antwoord op deze vragen te geven, als dat al zou kunnen. Toch wil ik op een paar aspecten ingaan.

Geen vernieuwingen

De vraag: Heeft de jazz toekomst moet wat de vernieuwende kant betreft op dit moment ontkennend worden beantwoord.
De laatste grote vernieuwer in de jazz was John Coltrane en wat er daarna aan avant-gardistische stromingen is gekomen heeft de jazz niet wezenlijk vernieuwd, maar alleen voor tegenstellingen gezorgd.
Naar mijn mening heeft de huidige geïmproviseerde muziek weinig met jazz te maken, hoewel de beoefenaren er natuurlijk anders over denken en dit door de subsidies van het ministerie van WVC bevestigd zien!
De meer conservatieve jazzliefhebbers, waartoe ik ook behoor, houden het liever op de main-streamjazz en de nieuwere bopvormen.
Het is daarom zo plezierig, dat talloze jonge muzikanten zich intensief bezig-

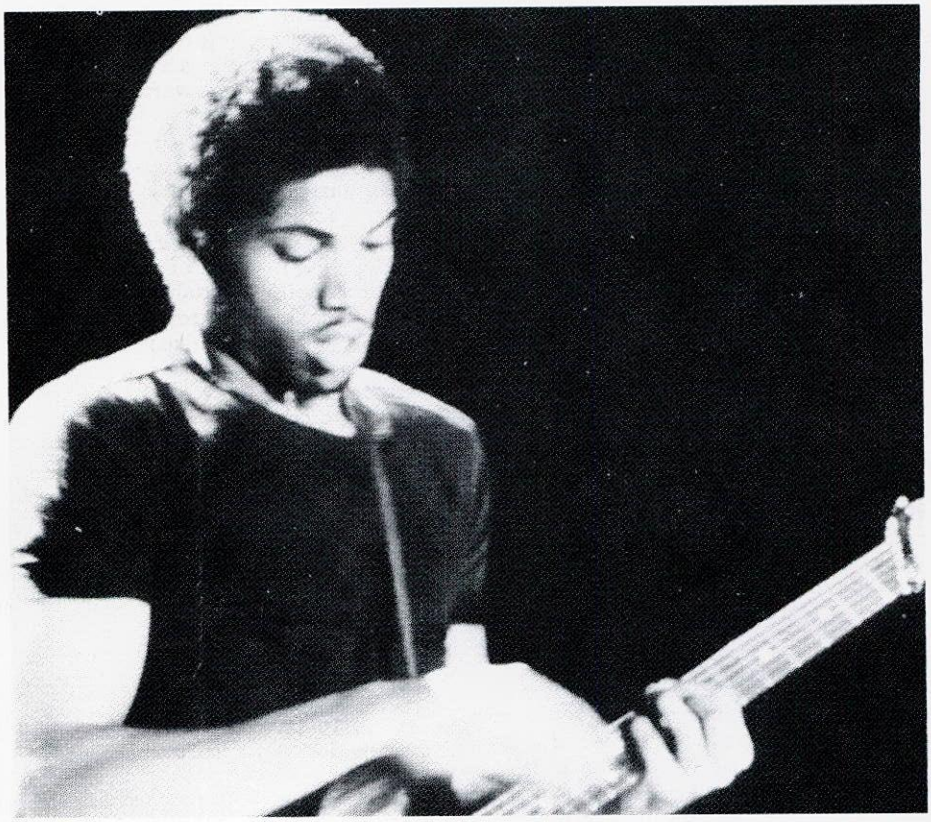

Stanley Jordan

Humanistisch Opleidings Instituut
BIBLIOTHEEK
Postbus 797 - 3500 AT Utrecht

houden met de jazz in al zijn verschijningsvormen.
Wat het aspect 'muzikanten' betreft, kan de vraag boven dit artikel dus zonder meer bevestigend worden beantwoord.
Twee jonge muzikanten wil ik in dit stukje eens voorstellen.

Wynton Marsalis

Het grootste talent van de laatste jaren is zonder twijfel Wynton Marsalis.
Deze trompettist uit New Orleans is nu 25 jaar oud, maar heeft al een hele carrière achter zich. Hij kreeg vijf jaar geleden plotseling grote bekendheid door zijn spel bij de Jazz Messengers van Art Blakey, die altijd al een fijne neus voor talent heeft gehad.
Wynton verliet na enige tijd de Messengers en begon een eigen groep, waarin ook zijn al even getalenteerde broer Branford de saxen bespeelde. Voor de popfans is Branford waarschijnlijk bekender dan Wynton, want hij begeleidde dit jaar Sting op diens tournee door Europa. In de jazzwereld echter wordt Wynton tot dusverre als de belangrijkste van de twee broers gezien.
Wynton Marsalis is een trompettist met een fantastische techniek en een prachtige heldere toon, die soms doet denken aan de veel te jong gestorven Clifford Brown. Het is echter jammer, dat deze jonge muzikant nogal eens scherpe kritiek uit op collega's en dat valt niet altijd even goed. Een gevolg is ook, dat hij zich tijdens concerten en op platen nogal eens gedwongen voelt alles uit de kast te halen om zijn uitlatingen te rechtvaardigen, waardoor de techniek in zijn spel soms voor het gevoel gaat.
Wynton heeft ook op klassiek gebied van zich doen spreken, want hij maakte een plaat met o.a. trompetconcerten van Hummel en ook hier toont hij zich een grootmeester.
We kunnen rustig zeggen, dat deze jonge muzikant een onbegrensde toekomst voor zich heeft en dat hij in de loop der jaren door rijping alleen nog maar beter zal worden.

Stanley Jordan

Een ander fantastisch talent is gitarist Stanley Jordan, de man die een geheel nieuwe gitaartechniek introduceerde. Die techniek komt hier op neer, dat hij met zijn vingers de snaren op de hals (fretboard) slaat en daardoor in staat is ook zijn eigen begeleidingspartijen te spelen. Als je hem voor het eerst hoort, denk je met 'overdubbing' te maken te hebben, maar dat is dus niet het geval. Overigens heeft Stanley Jordan niet het alleenrecht wat deze manier van spelen betreft, want ook popgitarist Eddie van Halen experimenteerde ermee, maar Stanley heeft deze techniek wel vervolmaakt.
Deze 27-jarige muzikant was ook al in Nederland te bewonderen, want hij trad o.a. op in het tv-programma van Sonja Barend, waar hij helaas meer als een soort curiositeit dan als een van de grootste jazztalenten werd geïntroduceerd.
Op de weinige platen, die Stanley tot dusverre heeft gemaakt, toont hij zich een volwassen muzikant, die met zijn speciale manier van spelen, tot schitterende klankkleuren kan komen. Wel is het zo, dat hij met deze techniek waarschijnlijk moeilijk inpasbaar zal blijken in grote ensembles, maar als solist kent hij momenteel zijn gelijke niet.

Resumerend kunnen we stellen, dat de toekomst van de jazz er met jonge musici als Wynton Marsalis en Stanley Jordan beslist rooskleurig uitziet, ook al zijn zij geen echte grote vernieuwers als een Charlie Parker en een John Coltrane, die de jazz vooral in stilistische richting veranderden.

Theo Carree

Aanbevolen platen:
Wynton Marsalis: 'Album of the year' Timeless SJP 155, „Black codes from the Undergound" CBS 26686.
Stanley Jordan: „Magic Touch" Blue Note 064-2403091

Wynton Marsalis

EGO laat je verlangen rijpen

het meest kritische tv-programma is het journaal voor slechthorenden

Reagan heeft nog al zijn haar – maar Gortbatsjof niet

vanuit de hemel is een 6 een 9

CDA-VVD: een zaak van stand houden

politiek: de kunst om dingen op een plat vlak zo voor te stellen dat ze in de ruimte lijken te staan

wie 't laatst lacht lacht 't lest

Mozes: wat verder ter tafel komt

in elke serieuze inleiding staat te lezen dat onze samenleving mensenwerk is – en dat het een kwestie van keuze is – waarom kiezen we dan niet anders

EGO is lid van de spraakmakende gemeente

Als er oorlog komt, wat doe ik dan?

In een vorig nummer van Ego stond een poster afgedrukt met de woorden: Stel je voor er komt oorlog en niemand gaat er naar toe. Zal een militair zich afvragen: als er oorlog komt, wat doe ik dan? Schiet ik op bevel, zonder er bij na te denken onder het motto: het enige wat van mij verwacht wordt, is dat ik de bevelen opvolg? Mag ik zelf nog nadenken over die vraag en een persoonlijk standpunt innemen? Of moet ik het gezag van de overheid onvoorwaardelijk erkennen en gehoorzamen? Omdat het anders een rotzooitje zou kunnen worden?
Over deze en andere dingen praatte raadsman Wim Reinders met de dienstplichtige soldaten Wijbren de Vries, Dimitri Lubbe en Gert Ledelay, alle drie in opleiding voor boordschutter.

Het gesprek begint met gedachten over de tegenwoordige bewapening en z'n onvoorstelbare explosieve kracht.
Wijbren: Je krijgt hier films te zien over bewapening, waarin ze hun mening aan jou kwijt willen. Een andere mening – minder wapens – krijg je van militairen niet te horen. De voorlichting is heel eenzijdig.
Dimitri: Je moet die voorlichting met een korreltje zout nemen.
Gert: Het maakt mij niet zoveel uit, want ik denk zelf ongeveer net zo.
Wijbren: Bij dat soort films ga ik meestal slapen
Gert: Het evenwicht moet blijven. Beide kanten moeten evenveel hebben. Je kunt niet met lege handen staan. Je moet iets achter de hand hebben om te dreigen, als afschrikking. Als je niks hebt, kunnen ze zo binnenlopen.

Eenzijdige afbouw?

Hoeveel is genoeg?
Wijbren: Ik vind die wapens een onmenselijke zaak. Ze bezitten zo'n vernietigende kracht. Iedereen en alles gaat erdoor kapot. Wat heb je daar nou aan? De aarde kan weet-ik-hoeveel keren vernietigd worden door die wapens.
Gert: Ik denk ook wel eens: waar ben je nou eigenlijk mee bezig? We zouden met z'n allen moeten afspreken: we kappen ermee, langzamerhand afbouwen.
Dimitri: Ze proberen al jarenlang iets af te spreken over minder wapens. Dat zeggen ze tenminste. Begin maar aan eenzijdige afbouw, anders komt er van vermindering niets terecht.
Wijbren: Alle legers zouden moeten worden afgeschaft, op een internationaal leger na. Maar zo verstandig is de mens nog niet.
Gert: Je krijgt wel eens de indruk dat de Amerikanen ons de kruisraketten willen opdringen.

Net zei je dat het evenwicht moest worden gehandhaafd.
Gert: Ja, maar de Amerikanen zetten in Europa een scherm van raketten neer, zodat de Russen niet naar Amerika knallen.

De Navo-landen hebben samen afgesproken, op aandringen van Europa, om die raketten in Europa op te stellen. Dat zou Amerika niet lukken zonder instemming van de Europese landen.
Wijbren: Denemarken is verstandig geweest. Dat land heeft meteen al nee gezegd tegen alle kernwapens.
Gert: Ik weet niet of dat beter is.
Dimitri: Voor mij hoeven ze er niet te zijn. Het kost alleen maar geld. Dat geld kun je beter voor andere dingen gebruiken. En bovendien kunnen er ongelukken mee gebeuren.
Gert: In Amerika zijn veel mensen arm doordat er zoveel geld aan bewapening wordt uitgegeven. Het eigen land gaat zo naar de sodemieter.

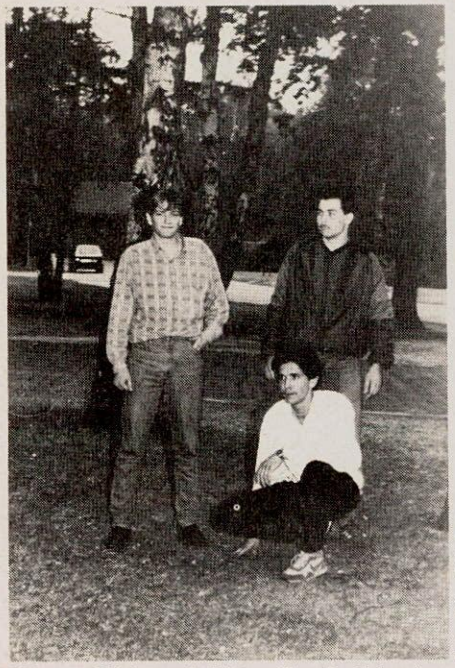

V.l.n.r.: Wijbren de Vries, Gert Ledelay (geknield) en Dimitri Lubbe.

Foto: Wim Reinders

Wijbren: Ook ergens anders in de wereld kun je betere dingen doen met het geld voor wapens.

Evenwicht?

Vinden militairen het normaal dat er steeds meer bij komt? Ik hoor wel eens dat militairen ook niet allemaal voor kernwapens zijn.
Gert: Ik merk niet zo dat ze steeds meer willen.
Dimitri: Meestal praten ze over het evenwicht dat bewaard moet blijven.
Wijbren: Er wordt niet over dit soort dingen gediskussieerd. Je krijgt hun mening te horen: het moet gewoon zo.
Dimitri: Ik ga me er ook niet meer druk om maken. 'k Krijg er alleen maar een hartaanval van. Ze plaatsen maar. Als ze afgeschoten worden zijn we er geweest. Maar ik denk dat dat niet gebeurt.
Gert: Ze dreigen alleen tegen elkaar.
Wijbren: Ze moeten wel heel goed gek wezen, willen ze kernwapens afvuren.

Worden ze ooit zo gek, denk je?
Wijbren: Dan moet het wel heel ver komen. Je kunt het eigenlijk niet voorspellen. Het is beter dat ze er niet zijn, dan kan er ook niets mee gebeuren.
Gert: Daar ben ik het wel mee eens.

Hoe krijgen we ze weg uit de wereld?
Dimitri: Eerst eenzijdig, want als de ene kant minder heeft, hoeft de andere kant er niet bij te plaatsen.
Gert: Als je 't eenzijdig doet, weet ik precies hoe het gaat. Dan zeggen de anderen toch dat je nog teveel hebt en doen zij niets weg.

Ze vertrouwen elkaar niet, denk je?
Gert: Nee, inderdaad niet. Dat zie je wel op die besprekingen.
Wijbren: Als je eenzijdig afbouwt, houd je altijd nog genoeg over om de ander af te schrikken. Je doet niet alles in één keer weg.
Gert: Maar de één wil altijd meer hebben dan de ander.

Jullie denken dus dat er geen oplossing te vinden is?
Dimitri: Als Amerika afbouwt, dan gaat Rusland echt niet meer opbouwen. Dat is dan niet nodig. Dus gaan zij waarschijnlijk ook een beetje afbouwen. En dan ben je al een heel stuk verder.
Gert: Dat lukt nooit, want ze willen hun machtspositie houden. Zoiets van: „Kijk maar wat ik allemaal in mijn achtertuintje heb staan!"

Wijbren: Ze kunnen eigenlijk niet schieten, want dan raken ze zelf ook besmet.

Bekijken jullie in dit opzicht de toekomst optimistisch?
Gert: Nee.
Wijbren: Ik denk dat de volgende generaties steeds vredelievender worden. Steeds meer jongere mensen vinden dit soort bewapening overbodig.
Dimitri: Van de oudere mensen is het wel te begrijpen dat ze voor meer bewapening zijn, want ze hebben al heel wat meegemaakt. Maar als het van de jongeren moet komen, dan moeten hun ouders hen wel in die richting opvoeden.

Wanneer ga je?

We praten door over de vraag of ze in hun leven nog een oorlog verwachten. Ze denken niet dat ze daarvoor nog worden opgeroepen (of de Britten zouden Texel willen veroveren, zegt Wijbren...).
Maar als het nou toch gebeurt, doe je er dan aan mee?
Vind je dat je een goede reden moet hebben om de oorlog in te gaan, of moet je gewoon gaan omdat de overheid zegt dat het je plicht is? Ik denk dat ik ga, zegt één van hen. Een ander zegt dat hij wel weinig zin zal hebben als hij een gezin heeft opgebouwd.

Soldaat neemt bij kernoorlog de benen

H.V.N. 17/5/86

HILVERSUM — De meeste dienstplichtigen in Nederland zullen niet meevechten bij een nucleair conflict. Dit blijkt uit een enquete van de VARA en soldatenvakbond VVDM. De resultaten daarvan zijn vanochtend bekend gemaakt in het radio-programma De stand van Zaken.

In dat programma is ook een sinds 1980 geheim gehouden onderzoek van de landmacht onthuld, waaruit blijkt dat de dienstplichtigen in ons land ontevreden zijn over hun werk en opleiding. "Het gevaar van de huidige situatie is dat gevoelens van machteloosheid en gelatenheid de onvrede gaan overheersen, zodat de motivatie wordt aangetast," luidt de conclusie van het rapport.

Uit de VARA/VVDM-enquete blijkt dat 54 procent van de 2754 ondervraagde dienstplichtigen niet vindt dat zijn dienstplicht bijdraagt aan de verdediging van het land.

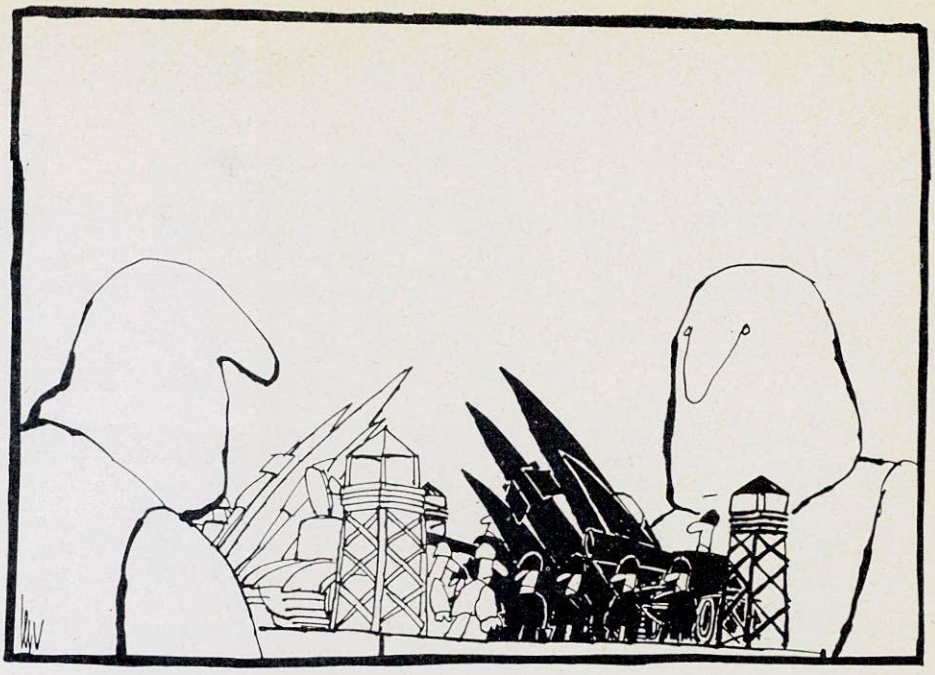

Niemand heeft er echt zin in. Als iedereen dat zou zeggen, is er geen oorlog, zegt Dimitri. Maar er zijn van die gekken die tòch gaan. Voor de eer en glorie van het vaderland zouden Dimitri en Wijbren niet vechten.

Maar waar dan wel voor?
Gert: Voor je eigen vrijheid.
Dimitri: Als je onderdrukt wordt, krijg je een soort verzet. Ik zou voor m'n eigen vrijheid vechten.

Is dat alleen voor je eigen vrijheid, of ook voor de vrijheid van anderen? Wat is het verschil tussen het verdedigen van je eigen vrijheid en die van anderen?
Dimitri: Dat is een moeilijke vraag.
Gert: Ik denk dat het verschil niet zo groot is.
Dimitri: Misschien kun je ook wel onder het bewind van de vijand leven.

Wie is je vijand?

Wanneer is iemand een vijand voor je?
Gert: Iemand die mij zijn wil op wil leggen.
Wijbren: Een ander systeem wat mij niet zint. Maar iemand die ook maar gestuurd wordt, kan je vijand niet zijn.

Kan iemand die gestuurd is om jou te onderdrukken niet je vijand zijn, alleen omdat hij gestuurd is?
Wijbren: 't Is een verlengstuk van het bewind, maar die kerel kan er ook met tegenzin zitten. Die kan ook dat bestuur haten. Het kan net zo goed je vriend wezen.

En als hij komt om jou te onderdrukken, ook al doet hij het met tegenzin...?
Dan is zo iemand toch niet je vriend, vinden ze gedrieën. Iemand is een vijand voor je, als die jou zijn wil met geweld wil opleggen, is de konklusie. Ook al is er veel meer van te zeggen. Het is erg moeilijk om het verschil vast te stellen tussen iemand die met plezier onderdrukt en iemand die dat met tegenzin doet. In de praktijk maakt dat vaak niet veel verschil.
Gert en Dimitri zouden zich met geweld tegen zoiets verzetten in het leger. Wijbren weet niet of hij zou kunnen schieten op iemand in zo'n geval. Dat hangt af van allerlei omstandigheden, die nu niet in te vullen zijn.
Gert denkt dat je in een oorlog vanzelf wel gaat schieten, omdat je dan toch helemaal doorgedraaid bent. Dan schiet je voor je leven, een soort oerinstinct. Wijbren krijgt misschien de instinctieve neiging om zich tegen al het losbarstende geweld te verbergen.

Altijd nadenken

We praten verder nog over de theoretische mogelijkheid dat ze een oproep krijgen om ergens een land aan te vallen. Dan komen er alleen Rambo-figuren opdagen, is de mening van Wijbren. Voor Gert is het een twijfelgeval. Maar als er geen goede reden is om aan te vallen, wil hij toch liever niet meedoen.
Maar het is een lastige vraag, vindt hij. Je komt dan in het spanningsveld te zitten van het moeten en het niet willen.
Gert: Dan zit je constant met de gedachte: waar ben ik nou mee bezig?

Pas als je je denkvermogen hebt uitgeschakeld, zit je waarschijnlijk rustig?
Gert: Ja.

Dan is het een tijdlang stil.
We besluiten het onderwerp met de konklusie dat een mens zichzelf altijd af moet vragen: kan ik voor mezelf verantwoorden dat ik eraan meewerk om mensen te doden.
En als je daar geen goede reden voor kunt bedenken, dan moet je het niet doen. Ook al wil een ander dat je het wel doet.

Wim Reinders

Vrouwelijk kader in de krijgsmacht

„Ik denk dat ik liever eindig met een ster minder en de dingen doe, waarvan ik vind dat ze moeten gebeuren"

„De dienstplichtigen zeggen weleens: 'Als ik een vrouw was dan ging ik toch mooi niet in dienst.' Toch is het voor vrouwen anders. Wij hebben geen verplichting. Kijk, als ik het werk van een doorsnee dienstplichtige moest doen, was ik waarschijnlijk ook het leger niet ingegaan", **aldus Yvonne Loos, sergeant bij de Geneeskundige Troepen in Hilversum. Raadsvrouw Klazien van Brandwijk-Wiltjer sprak voor de vakanties met haar en haar pelotonscommandant, 2ltn. Lenneke Pallada:** ***„Ik kan wel een interessant verhaal op gaan hangen over het feit dat ik als pelotonscommandant gebouwencommandant ben en de leiding heb over vijf sergeanten. Formeel klopt dat! Ik hou het er echter op dat ik samenwerk met vijf sergeanten en dat we gezamenlijk de zorg hebben voor de gebouwen."***

Sinds wanneer zitten jullie in dienst en hoe ben je daarin terecht gekomen?
Yvonne: Sinds september '81 zit ik in dienst. Ja, hoe kom je daarin terecht. Je vult de bekende bon in en dan gaat de boel rollen. Maar het in dienst willen is bij mij zo rond m'n twaalfde begonnen. In die tijd las ik veel oorlogsboeken en zag veel oorlogsfilms. Op de een of andere manier oefende dat een bepaalde aantrekkingskracht op me uit. Als kind zit je dan denk ik in een periode waarvan van je verwacht wordt dat je een bepaalde richting uit wilt. Ik had toen natuurlijk geen idee wat de dienst in zou houden. Toch bleef het idee me steeds bij en rond mijn vijftiende wilde ik nog steeds. Alleen de vrouwenkorpsen, waarvan ik inmiddels had gehoord, leken me niets. Ik wilde in het echte leger, wat dat dan ook mocht zijn. Mijn tweelingzus heeft toen de knoop doorgehakt en heeft de bon ingevuld. Er kwam toen een man bij ons thuis praten. Die vertelde het allemaal erg mooi. Hij trok de vergelijking tussen het kamperen tijdens de vakantie en op bivak gaan. Zo in de trant van: met leuke tentjes gezellige dingen doen met andere jongens en meiden. Veel wijzer werd je daar niet van. Toch ben ik verder gegaan en uiteindelijk terecht gekomen op het selectiecentrum. Ook toen wist ik nog steeds niet wat me te wachten stond. Wel werd je daar natuurlijk met militairen geconfronteerd. En met het hoge tempo, alles moest snel, snel. Halverwege de keuring hoorde ik dat de vrouwenkorpsen zouden worden opgeheven, zodat ik in een geïntegreerde opleiding zou komen. En zo ging ik dus naar de KMS. Zonder mijn zus, die was halverwege afgehaakt.

Lenneke: Ik was fysiotherapeut. Die baan bood me echter te weinig uitzicht. Ik wilde een baan waarbinnen ik binnen één vak veel dingen kon doen, carrière zou kunnen maken. Dat was wat de Landmacht bood. Eerst ben ik gaan kijken of ze binnen de Landmacht mogelijkheden voor fysiotherapeuten hadden. Voor beroeps waren die er niet, dus toen heb ik besloten om als officier geneeskundige troepen in dienst te gaan. Toen was de keuze heel nadrukkelijk een keuze voor de GNK troepen, om zodoende nog iets met mijn vooropleiding te kunnen doen. En toch ook wel een beetje om wat overwicht op de mannen te kunnen hebben. Als je weet waarover je het hebt, maakt dat het allemaal wat gemakkelijker. Nu ik werk, word ik steeds minder dienstvak-gebonden.

Hoe kom je op het idee om van fysiotherapeut de stap naar de krijgsmacht te maken?
Lenneke: Mijn wederhelft zat al bij de Landmacht en zodoende hoorde ik via via dat ze bij de KL geneeskundig personeel nodig hadden. Dat blijkt dan niet helemaal te kloppen, maar doordat je er dan wat dieper induikt ontdek je een heleboel andere zaken die je wel ziet zitten. Verder speelt bij mij ongetwijfeld een rol dat mijn moeder altijd enthousiaste verhalen vertelde over haar MARVA-TIJD, terwijl mijn broer het als dienstplichtige ook wel naar zijn zin had gehad.

Als je terugkijkt naar je militaire opleidingstijd, hoe heb je die ervaren?

2ltn. Lenneke Pallada en sgt. Yvonne Loos bij de voorbereiding van en tijdens het appèl

Foto's: Klazien van Brandwijk-Wiltjer

2ltn. Lenneke Pallada

Yvonne: Ik kwam gelukkig met tien andere meisjes op. Na de eerste tien dagen gingen we gelijk het veld in. Toen bleek dat we eigenlijk, de meiden, niet met elkaar konden werken, het werken met tien vrouwen binnen één klas lukte niet. Wij zijn toen verdeeld over twee klassen. Na vier maanden was ik de enige vrouw die nog over was, de rest was afgevallen, voor een deel medisch. Ik wilde de opleiding halen, dus deed ik ook alles om dat te bereiken. Nu had ik als voordeel dat ik erg veel sportte (nu nog), dus ik hoefde niet af te haken als het om conditie ging. Verder hou ik wel van discipline.
De meeste moeilijkheden ondervond ik met de acceptatie. Ik denk niet eens in eerste instantie omdat we vrouw zijn. In de eerste twee weken klungelt iedereen zo'n beetje aan. Niemand van de mannen was dienstplichtig geweest, dus daarmee was er geen voorsprong. Iedereen stond vreemd tegen het hele gebeuren aan te kijken. Na verloop van een maand of twee begint iedereen een beetje mee te draaien. Je begrijpt dingen sneller, je wordt wat sneller.
Natuurlijk was de opleiding, sommige dingen daarin, behoorlijk zwaar. Maar dat was het ook voor de jongens. Na een paar maanden ben je echter zo getraind, dat je best een behoorlijke fysieke belasting kan hebben. Soms werd ook duidelijk gezegd: „Je bent een wijf en al die wijven kunnen het niet", of „Wijven horen hier niet". En of ik dan wel of niet aankwam met argumenten waar niets tegen in te brengen viel, toch was het van : „Niets mee te maken, wijven kunnen dit soort dingen niet". Pas toen ik als enige over was gebleven veranderde er iets. Langzaam, maar toch...

Heb je toen nooit eens gedacht ik stop ermee?
Yvonne: Ik heb een keer gedacht om te stoppen, maar dat was om privéredenen. Niet om de dienst. Natuurlijk niet. Je gaat toch niet opgeven omdat anderen vinden dat je er niet hoort. Ik wist zeker dat ik het zou kunnen. Nou, dan zet ik door. Hoe moeilijk het ook is. Ik was er van overtuigd dat ik zeker zo goed was als een aantal mannen. Het was alleen een stuk moeilijker. Hadden anderen de eerste maanden steun aan elkaar, ik moest tegen een aantal zaken knokken. De andere meiden, die zich op een manier gedroegen die niet de mijne was. De mannen die vonden dat vrou-

Sgt. Yvonne Loos

wen het niet kunnen. En dan naar mezelf toe om vol te houden dat ik het zou kunnen. Echt makkelijk was het niet.

En jouw opleiding, Lenneke?
Al die dingen die Yvonne heeft meegemaakt ben ik niet tegengekomen. Natuurlijk was er wel eens wat, maar dat zou ook zo geweest zijn als ik een man was.

Welke funkties hebben jullie nu?
Lenneke: Ik ben pelotonscommandant. Dat houdt in dat ik in samenwerking met de sergeanten het peloton run. Mijn sergeanten geven les en houden zich direkt bezig met de klas. Ik geef af en toe les en hou me verder bezig met het over-all gebeuren. Mijn funktie is die van tussenpersoon tussen de sergeanten en de stafcommandant. Ik kan wel een interessant verhaal op gaan hangen over het feit dat ik als pelotonscommandant gebouwencommandant ben en de leiding heb over vijf sergeanten. Formeel klopt dat! Ik hou het er echter op dat ik samenwerk met vijf sergeanten en dat we gezamenlijk de zorg hebben voor de gebouwen. In uiterste instantie als er iets verkeerd gaat, ben ik verantwoordelijk. Die verantwoordelijkheid ga ik zeker niet uit de weg. Maar ik kan verantwoordelijkheid, en dan bedoel ik de eigen verantwoordelijkheid voor de dingen die je doet, natuurlijk nooit bij iemand weghalen of overnemen.

Er wordt wel eens gezegd dat vrouwelijke officieren veel fanatieker zijn dan hun mannelijke kollega's. Wat vind jij van jezelf als officier?
Lenneke: Ik ben niet super fanatiek. Of ik fanatieker ben dan mijn mannelijke kollega's, ach, wie zal het zeggen. Het is niet zo dat ik ten koste van alles en iedereen carrière wil maken. Ik denk dat ik liever eindig met een ster minder en de dingen doe, of rechtbrei, waarvan ik vind dat ze moeten gebeuren, dan dat ik aan de top eindig en mezelf in de spiegel niet meer durf aan te kijken. Als er zaken zijn die mij niet aanstaan, dan maak ik dat bespreekbaar, zowel naar hoog als laag. Ik ben wel kritisch. Ik heb best bedenkingen naar deze organisatie. Het personeelsbeleid is niet optimaal, beter gezegd matig. Dat laat ik ook weten op de daarvoor bestemde plaatsen.

En naar de dienstplichtigen?
Lenneke: Nee, ik denk niet dat ik fanatieker ben dan mijn kollega's. Ik doe dingen vanuit mijn eigen persoon en niet vanuit het fanatieker zijn. Ik ben ten aanzien van een aantal zaken en bepaalde dingen akelig precies. Maar zo hebben mijn mannelijke kollega's ook een aantal dingen, waar alleen zij weer extra precies in zijn. Ik denk dat ik naar de mannen toe soms erg lastig ben. Maar dat ben ik dan, omdat ik sta voor het vak dat ik doe. Ik vind dat eigenlijk iedereen dat zou moeten doen. Natuurlijk betrap ik mezelf ook wel eens op fouten en dan herstel ik dat.

Yvonne: Ik ben nu klasse-instrukteur. Op dit moment geef ik voornamelijk les. Het belangrijkste is dat we van de man een hospik maken. Dus naast de militaire lessen gaat de meeste tijd zitten in lessen en instructie rond het hospikworden. Ik werk alleen met dienstplichtigen.

►

soldaat: koppelbaas

► *Vinden die het niet vreemd dat ze een vrouw als instrukteur hebben?*
Yvonne: Nee. Ik vraag wel eens of ze het vreemd vinden dat er een vrouw voor ze staat. In het begin is dat voor sommigen wel het geval. Maar ze wisten dat er vrouwen in het leger zijn en het nieuwtje is er snel af.
Of ik nu de bevelen geef of één van mijn mannelijke kollega's, dat maakt niets uit. Kijk, ik heb natuurlijk niet zo'n zware stem als de meesten van mijn mannelijke kollega's. Dat zou kunnen betekenen dat je minder overwicht hebt. Toch heb ik dat idee niet. Je zoekt gewoon een andere weg. En net zo als de mannen, die ook niet allemaal gelijk zijn, zoek je je eigen weg. Zo ben ik duidelijk tegen de jongens. Ik vind duidelijkheid en eerlijkheid erg belangrijk. De jongens waarderen dat ook. Natuurlijk heb je ook onder dienstplichtigen een aantal die je willen uitproberen. Die zich onder zaken proberen uit te draaien. Dat is hun goed recht. Ik roep zo'n man dan bij me. Zolang ik eerlijk blijf, zal hij dat ook moeten doen. Ik denk dat ik in vergelijk met mijn mannelijke kollega's wat meer met de jongens praat. Een goed beeld heb ik daar niet echt van.

Je vertelde zoëven dat je het op de KMS niet echt gemakkelijk hebt gehad. Hoe is dat hier?
Yvonne: Op de KMS heb ik veel kritiek gehad, doordat men slechte ervaringen had met vrouwen. Dat is jammer. Je wordt over één kam geschoren. In het begin dat ik hier kwam, waren een aantal mensen zeer argwanend. Als ze één keer een rotervaring hebben gehad, zijn alle vrouwen gelijk en kunnen niet in het leger. Hier is het in de loop van de tijd best veranderd. Het is erg belangrijk dat je als vrouw in de eerste maanden geen misstap maakt. Misschien is dat voor mannen ook wel zo, alleen dat valt niet zo op hé.

Je hebt het over je kollega's. Hoe zit dat nu naar de dienstplichtigen?
Yvonne: De dienstplichtigen zeggen wel eens: „Als ik een vrouw was dan ging ik toch mooi niet in dienst." Toch is het voor vrouwen anders. Wij hebben geen verplichting. Kijk, als ik het werk van een doorsnee dienstplichtige moest doen, was ik waarschijnlijk ook het leger niet ingegaan.
Ze vragen wel eens naar mijn motivatie. Die vertel ik ze dan. Ze pikken dat ook. Vaak kom je dan ook bij hún motivering terecht. Ik zeg ook altijd tegen een klas: „Je zit nu voor veertien maanden in dienst. Nu kun je dat op twee manieren doen. De eerste is die hele tijd lopen balen. De tweede is proberen wat plezier te maken en kijken of je er nog wat van kan meepikken." En dat werkt wel.

Zou jij dienstplicht voor vrouwen willen?
Yvonne: Dat weet ik niet. Er moet dan een heleboel veranderen. Voor welke funkties wil je ze hebben? Het zou wel eens goed kunnen zijn voor vrouwen ook eens uit hun eigen vertrouwde omgeving te komen. Als ik naar mezelf kijk, dan ben ik wel veranderd. In de positieve zin. Vroeger was ik verlegen en onzeker, nu ben ik veel zelfstandiger en zelfbewuster. Ik denk dat door de dienstplicht vrouwen wat meer mans zouden kunnen worden. En het is eerlijker naar de jongens.
Lenneke: Ik ben daar niet uit. Ik geloof het niet.

Terug naar jullie funkties. Zou je weer dezelfde keuze maken?
Yvonne: Ik zou wel weer voor dit werk kiezen. Ten aanzien van het personeelsbeleid heb ik nogal wat kritiek. Ik vind dat er slecht met personeel wordt omgesprongen. Als je kijkt naar de problemen die er nu zijn: het verroosteren van uren, het uitbetalen, het plaatsingsbeleid, nou nee... De inhoud van het werk is leuk, vind ik prima. Maar voor die andere zaken zou ik liever een baas hebben, waarbij dat beter geregeld is.
Lenneke: Ja, ik zou deze baan weer kiezen. Net als Yvonne heb ik het nodige op het personeelsbeleid aan te merken. Daar moeten we mee aan de slag. De baan op zich heeft voor mij nog zoveel uitdagingen in petto, dat ik die zeker ook weer zou kiezen.

Tot slot, hoe is het om samen te werken met een vrouw?
Yvonne: Ik vind het leuk dat Lenneke mijn pelotonscommandant is, omdat zij zij is. We hebben een prima verhouding. Trouwens met mijn mannelijke commandanten heb ik ook altijd prima gewerkt. Het is nu wel iets anders.
Lenneke: Ik werk niet anders met Yvonne als met een mannelijke kollega. Kijk, Yvonne heeft een kat en ik heb drie katten. Het is leuk om daar over te kletsen. Ik denk dat je dat wat eerder doet dan met een mannelijke kollega. Alhoewel... we hebben hier in het peloton een goede werkhouding met elkaar, mannen én vrouwen. Dat is het belangrijkste .
Hartelijk bedankt voor dit fijne gesprek.

Klazien van Brandwijk-Wiltjer

lezers schrijven

Verlangen...

Ik kan ernaar verlangen te wandelen over het strand, zo, hand in hand.
Samen te duiken in de zoute golven zonder nieuwsgierige mensen, kijkend als hongerige wolven.
Elkaar omarmen in de zee, de mensheid vergetend met haar wel en wee.
Met jou luisteren naar krijsende witte meeuwen, desnoods voor eeuwen...

Ik kan ernaar verlangen te liggen in een grazige wijde, zijde aan zijde.
Elkaar beminnen onder de zon. Ik wilde dat dát kon.
Witte wolken als zeilschepen voorbij zien gaan, daar samen op te staan.
Samen reizen naar verre paradijzen, waar geen mensen zijn met eisen...

Ik kan ernaar verlangen jou gedichten voor te dragen, zonder over de inhoud door te zagen.
Lachen om elkaars grappen en grollen, zonder elkaars karakter te mollen.
Veel met jou praten, niet vergetend jou in je waarde te laten.
Elkaar recht in de ogen kijken en iets van liefde laten blijken...

Ik kan ernaar verlangen: geen toneel meer hoeven te spelen, geen leugens meer te vertellen, niet meer bang te zijn of met pijn in m'n hart rond te lopen.
Net als duizenden andere homosexuelen kan ik ernaar verlangen te worden behandeld als een mens.
Wij willen niet uitgelachen, nagewezen, vertrapt, vernederd en gediskrimineerd worden. Laat ons niet vertwijfeld denken dat het leven voor ons geen waarde meer heeft.
Te veel homosexuelen hebben het moeilijk en gaan er onderdoor, wie weet ben ik de volgende... help ons... alsjeblieft.

Mahoney

Conferentie

Hebt u dat ook wel eens?
Je gaat naar een conferentie, hebt zo je eigen meningen en vragen over het onderwerp en als de conferentie voorbij is, bemerk je dat je méér vragen hebt dan toen die begon.
'Mannelijkheid in de krijgsmacht, natuurwet of mythe?'. Dat was van 9-11 juni het thema van een conferentie in het Coornherthuis in Zeist. Een breed onderwerp, dat bleek naarmate de conferentie vorderde. Overigens had het onderwerp uiteindelijk maar 11 deelnemers weten te verzamelen. De vragen die werden opgeworpen, de aspecten van het thema, de beweegredenen van de deelnemers werden steeds weer doorspekt met de vraag: wat is mannelijkheid??!!
Je ontkomt dan ook niet aan de vraag wat vrouwelijkheid is. Ga eens een lijst na van 'typisch mannelijke en typisch vrouwelijke eigenschappen'. Kruis eens aan wat naar je eigen oordeel van toepassing is op jezelf en je zult verbaasd zijn over de uitkomst.
De weleens gehoorde stelling „Je bent pas een man wanneer je niets vrouwelijks hebt" blijkt dan niet op te gaan.

Goed dan, die vraag: wat is mannelijkheid/vrouwelijkheid?
Misschien dit: Een groep gedragingen en verwachtingen voortkomende uit een eeuwenlange beïnvloeding van de maatschappelijke verhoudingen – vroeger meer noodzakelijk dan nu in verband met de kans op overleven – lange tijd doelbewust in stand gehouden b.v. door kerk en moraal ondanks de afnemende noodzakelijkheid.
Het heeft ook iets verslavends om die deling van taken en eigenschappen te blijven hanteren. Het geeft duidelijkheid in de rolpatronen. En hoe duidelijker de rollen hoe minder bedreigd is het functioneren in de groep als man of vrouw. In een tijd dat emancipatie van vrouwen en de integratie in de krijgsmacht gaande is, neemt de duidelijkheid van wat mannelijk is af.
Wat lang een mannenbolwerk was, de krijgsmacht, die vrouwen als franje van het mannenbestaan gebruikte (sociale status), moet nu vrouwen als gelijkwaardig laten deelnemen.

Ik vraag mij af of er iets te zeggen valt voor de stelling, dat de 'chemische huishouding' van de man geleidelijk wordt verstoord door het besef dat het verschil tussen mannen en vrouwen steeds afneemt en dat dat een verklaring kan zijn voor de toenemende agressiviteit en misdadigheid, waarvan niet valt te ontkennen dat die grotendeels door mannen wordt geuit.
Met andere woorden, de man moet (vanuit zichzelf) leiden. Wanneer daaraan wordt geknabbeld, zonder het vooruitzicht dat het terrein kan worden herwonnen, wordt compensatie van de geldingsdrang gezocht. De man richt zich daarbij niet direkt tegen zijn tegenpartij, want die is meteen de enige partij waarmee het mensenbestaan wordt gedeeld en voortgezet. De man hoedt zich voor direktheid.
Ga maar na: De vrouw in de krijgsmacht wordt of met 'nietsontziende' gelijkheid behandeld, zo in de geest van: „Ze moet toch zonodig militair zijn!" Of de vrouw wordt met neerbuigendheid voorgehouden dat het mannenbedrijf 'krijgsmacht' wel wil, maar dat het onbegonnen werk lijkt te zijn.

Ik duidde al op die lijsten met vrouwelijke en mannelijke eigenschappen en gedragingen. Wanneer je beziet hoe de krijgsmacht opleidt, de tucht onderhoudt en leiding (leert) geven, is een onthullende opmerking van één van de inleiders bij de conferentie ineens helder. In tegenstelling tot de bewering 'in het leger maken ze een man van je', stelde hij (Klaas Soesbeek) zich de vraag of de krijgsmacht niet veeleer vrouwen maakt. Immers geleerd worden volgzaamheid, gehoorzaamheid en groepssamenhang en dat zijn eerder vrouwelijke dan mannelijke eigenschappen (volgens wat gangbaar is). Het zijn wel vereisten voor een goed werkende krijgsmacht.
De krijgsmacht is een deel van de samenleving met een aantal eigen kulturele waarden en normen. Wanneer in de samenleving de gelijkheid van mensen aan de orde is, behoort dat ook in de krijgsmacht zo te zijn. Niet alleen omdat het moet – van bovenaf – maar van binnenuit.
Een anti-voorbeeld is bij de vraag of een tekst niet wat minder 'op de man' gericht kon worden gesteld, het antwoord van een personeelschef in de geest van „als 'ze' het niet begrijpen dat met 'hij' de militaire ambtenaar wordt bedoeld, dan moeten ze maar weggaan!"

Mocht u moeite hebben met de aantasting van de mannelijkheidscultus en was voor u bij de aankondiging van deze conferentie de vermelding dat deze werd georganiseerd in samenwerking met de Werkgroep Homoseksualiteit in de Krijgsmacht reden om niet te gaan, dan zou dat kunnen bevestigen dat ook u nog de eerder geciteerde opmerking aanhangt „Je bent pas man als je niets vrouwelijks hebt".
Dat nu is gebleken niet waar te zijn. Gelukkig voor u wordt er gedacht aan een vervolgconferentie!

Wim van Broeckhuijsen

foto Frank Speelstra

een soldaat heeft geen schijn van kans

Kreta

In 30 jaar meer veranderd dan in 3000 jaar daarvoor

Na de aanval van de Verenigde Staten op Libië, eind april van dit jaar, ging het ineens mis met het toerisme op Kreta. De blozende verwachtingen voor het nieuwe seizoen kwamen niet meer uit. Angstige toeristen annuleerden hun reizen in groten getale. Rien Robijns keek rond op dit de laatste jaren steeds populairder wordende trefpunt van Nederlandse vakantiegangers en schetst de dilemma's van het eiland, dat in twintig jaar vanuit de oertijd in het atoomtijdperk terecht kwam.

Al vroeg in de morgen zwermen de toeristen als mieren over de resten van het dertig eeuwen oude paleis van koning Minos in Knossos. De zon staat hoog aan de hemel en weerkaatst tegen de witte steenklompen, die in het begin van deze eeuw werden opgegraven door de Engelse archeoloog Sir Arthur Evans en sindsdien keurig op hun rij zijn gelegd. Buiten stromen nieuwe bussen met mensen af en aan.

Topdrukte? Gids Evangelos Vrentzos, die bijna poëtisch de schoonheid van de opgestapelde steenklompen bezingt, overziet de puffende menigte en schudt het hoofd: „Het is juist helemaal niet druk. We merken hier heel sterk dat allereerst de Amerikanen wegblijven en dat de Europeanen ook veel terughoudender zijn geworden na de aanval van Amerika op Khadaffi. Wij begrijpen dat hier overigens niet. Er zijn berichten verschenen dat Khadaffi Griekenland en vooral Kreta, waar een grote Amerikaanse basis is en waar de NATO-landen oefenen, tot speerpunt van de vergeldingsacties zou maken. Maar als er één land op dat punt veilig is, is het wel Griekenland vanwege de redelijk goede banden tussen Khadaffi en onze premier Papandreou. Verder hebben we het idee dat Khadaffi zijn les voorlopig wel heeft geleerd, zodat de angst helemaal misplaatst is. Het gevolg is alleen geweest, dat we dit jaar geen extra toeristen meer krijgen."

En daar was nog wel zo op gerekend. Heel goed herinnerden we ons op dat moment een ontmoeting met vijf toeristische bonzen op het zuidelijkste Griekse eiland, eind vorig jaar tijdens de winterstop. Zelfverzekerd legden ze uit hoe blozend de vooruitzichten voor het nieuwe seizoen waren. Kreta zou in 1986 definitief worden opgestoten in de vaart der vakantievierende volkeren, met voor het eerst meer dan een miljoen bezoekers: een stijgingspercentage van zo'n dertig tot veertig procent. Vooral onder Nederlanders begon de populariteit van Kreta naar ongekende hoogten te groeien: van 51.000 bezoekers in 1984 naar 79.000 in 1985, een stijging van 55 procent. Ruim een kwart van de Nederlanders, die Griekenland als vakantiedoel kozen, ging alzo naar Kreta. Op

Foto's Rien Robijns

Toeristen stappen van een rondvaartboot in de haven van Agios Nikolaos op Kreta

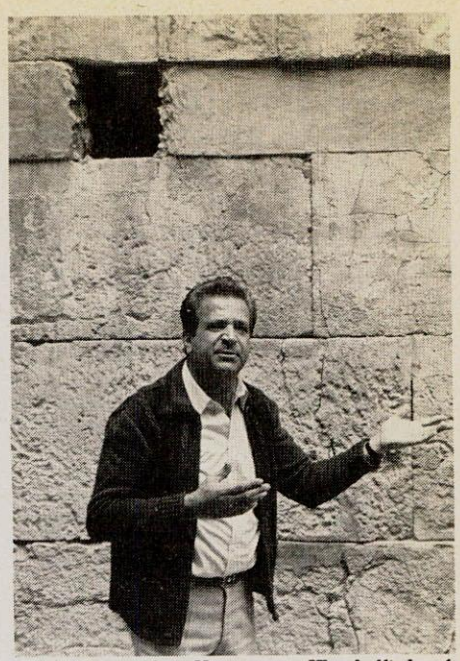

Gids Evangelos Vrentzos: „Khadaffi heeft zijn les nu wel geleerd"

het eiland zou in het winterseizoen driftig worden gebouwd aan hotels en appartementencomplexen om het beddenaantal bijna te verdubbelen.

Angst voor Khadaffi

„En toen kwam die 24ste april", herinnert zich Leo Duijvestein de Amerikaanse aanval op Libië nog als de dag van gisteren. Duijvestein, directeur van Gullivers Flytours, de vliegende dochter van de busgigant De Jong Intratours uit Ridderkerk: „Ineens was er een ommekeer in het vakantiepatroon. Met name Kreta zakte als een plumpudding in. De vakantieganger vreesde daar represailles van Khadaffi. Er was niet tegen te argumenteren."
Aanvankelijk leek het inderdaad zo goed te gaan als was voorzien. „Tot begin februari ging het in het algemeen met de vakantieboekingen zelfs grandioos", aldus Duijvestein, „Tientallen procenten beter dan in de vergelijkbare periode van vorig jaar. Maar in februari en maart was het al wat minder, al was het toch nog beter dan het jaar daarvoor. Die aanval op Khadaffi betekende echter een complete ommezwaai, zeker voor Kreta. Dagen lang kregen we alleen maar annuleringen. Eigenlijk is dat in mei zo verder gegaan. Pas in juni begonnen we de draad weer op te pakken."

Anders dan vanwege de immer overgevoelige reactie van toeristen op incidenteel wapengekletter valt deze trend niet te verklaren, zo bedenken we, wanneer we deze zomer op Kreta rondzwerven. Het eiland heeft 't: een bekoorlijke primitiviteit buiten de nog niet al te talrijke toeristische centra, foldermooie bergen en hoogvlakten, dromerige dorpjes en een schier oneindige reeks van historische kerken en kerkjes, karakteristieke overblijfselen van oude bezetters, archeologische monumenten en natuurlijke en landschappelijke ver-

rassingen zoals grotten, ravijnen en baaien, waarvoor men op Kreta altijd wel minstens één verklaring uit de mythologische oudheid voorhanden heeft.

Toerisme rukt op

Maar het toerisme rukt op. Vooral langs de noordelijke kust worden met wisselend architectonisch succes hotel- en appartementencomplexen uit de grond gestampt. De alzo snel uitgedijde voormalige vissersplaatsjes en boerendorpen ademen nu de sfeer van het Spanje aan het eind van de jaren zestig: nog niet verpest, maar wat niet is kan komen. Overal staan nieuwe projecten in de steigers.
Vanaf de heuvels boven het zich snel ontwikkelende Chersonnisos kijken we naar beneden met Spiros Chirotakis, directeur van een plaatselijk reisbureau. Twintig jaar geleden woonden in deze streek duizend mensen in vier dorpen: boeren en enkele vissers. Nu beginnen de groene berghellingen steeds witter te worden door de hotelbouw, uitmondend in een al vrijwel geheel met café's, restaurants, disco's en bazars gevuld havenfront. Toch Spaanse toestanden straks?

Chirotakis zucht: „Daar wordt niet voor gekozen. Het toerisme blijft beperkt tot bepaalde centra. Hoogbouw mag niet, alles wat er wordt gebouwd moet in het karakter van het landschap passen. Maar je weet het natuurlijk nooit, alles gaat snel. Alleen: men moet wel bedenken, dat er in heel Griekenland nu ongeveer net zoveel hotelbedden zijn als alleen op Majorca. We hebben van de Spaanse les geleerd."
Niet zonder melancholie zegt hij: „Kreta is de laatste dertig jaar meer veranderd dan in de 3000 jaar daarvoor. Ik woonde dertig jaar geleden in een klein dorpje. De houten ploegen, waarmee onze families het land bewerkten, waren dezelfden als in de Minoïsche tijd. Het leven van alledag verliep net zo kalm als 2000 jaar voor Christus. Onze lampen

Chersonnisos, nieuw toeristisch centrum

brandden op olijfolie. Nu kijken kinderen in onze dorpen naar de internationale tv en naar video. Dat is toch het gevolg van het toerisme, dat nu zo'n twintig jaar op gang is gekomen."
Hij mijmert: „In die twintig jaar is het snel gegaan. Wij waren maagden en nu moeten we ineens met door de wol geverfde minnaars als de grote Westeuropese reisbureaus onderhandelen over hotelbedden, appartementen, prijzen enzovoort. Het gaat zo vlug, dat we ons steeds afvragen: loopt alles wel zoals het moet? En: worden we niet de dupe van die ontwikkelingen?"

Adempauze

Dan was het wellicht helemaal niet zo erg, veronderstellen we, dat die groeistuipen dit jaar wat minder waren? Chirotakis spreidt de armen wijdt uiteen: „Dat denk ik ook. We rekenden op een enorme groei dit jaar, maar door die Amerikaanse aanval blijven we gelijk. Wat te doen? Alle officials zitten al maanden lang bij elkaar. Bla, bla, bla. Maar moet je de bouw van hotels stopzetten? Dan krijgen we sociale onrust. De werkloosheid is toch al zo hoog. De mensen blijven nu aan het werk en doen ervaring op. Elk jaar worden betere complexen gebouwd. En Reagan zal toch niet elk jaar op Khadaffi schieten?"
Berustend: „Ik ben hier geboren. Ik heb het eiland door het toerisme zien veranderen. Maar wat is het alternatief? Je weet dat je een prachtig eiland hebt met een mengeling van de oudste beschaving, historische leefgewoonten, traditionele gastvrijheid, prachtige natuur, alles, maar je zit met de moderne problemen. De werkloosheid stijgt, de landbouw is te primitief, de boeren zijn arm. Het toerisme biedt geld en werk. Maar de zonen en dochters verhuren zich aan de hotels en restaurants en trekken weg van hun geboortegrond. De overgeblevenen kunnen hun grond niet meer goed bewerken door het gemis aan die natuurlijke arbeidskrachten, waarover ze eeuwenlang konden beschikken. Het betekent een logische achteruitgang van de landbouw, al moeten we niet te dramatisch doen: nog steeds leeft drie-kwart van de bevolking ervan en nog niet meer dan 20 procent van het toerisme. Maar je ziet door de ontwikkeling een verwijdering van bepaalde culturen en gewoonten. Het is onze verantwoordelijkheid dat alles in de hand te houden en dit jaar geeft ons een kleine adempauze."

Zelfbewust besluit Evangelos Vrentzos, de gids, die aan het begin Knossos tot leven bracht, de schets over de dilemma's van Kreta: „Er gebeuren revolutionaire dingen door het toerisme, maar het zal ons niet verwoesten. We hebben eeuwenlang oorlogen, bezettingen en onderdrukking meegemaakt. Tijdens de laatste wereldoorlog zijn 50.000 mensen gedood door de Duitsers. Dát heeft ons niet veranderd. We hebben het overleefd en de religieuze en familiebanden zijn gebleven. Het toerisme laat sporen na, maar zal onze identiteit en integriteit ook niet wegnemen. Het voegt alleen iets toe aan ons budget en zorgt ervoor dat onze jongeren niet als gastarbeiders naar het buitenland hoeven."

Rien Robijns

Kreta buiten de toeristencentra: met de ezel naar de markt

Nieuwe films in vogelvlucht

Even bijpraten na die lange warme zomer en even in vogelvlucht door het aanbod van nieuwe films heen. De volgende maand komt er dan weer een filmrubriek in de gebruikelijke vorm van hoofdverhaal en films in 't kort.

Stelling scoort weer

Jos Stelling, die met De illusionist naar mijn mening een van de mooiste Nederlandse films uit de geschiedenis aflevert, komt dit najaar met **De wisselwachter.** En ook deze film treft weer door zijn bijzondere schoonheid, het geraffineerde kleurgebruik, de perfecte acteursregie en de intrigerende locatie. Op een afgelegen treinstation ergens in de Schotse hooglanden slijt een eenzame wisselwachter zijn dagen. Op een dag stapt er een Franse dame uit een van de treinen die het station sporadisch aandoen. Ze heeft zich vergist, want ze moest eigenlijk veel verder mee. Aanvankelijk gedraagt de wisselwachter zich niet bijster uitnodigend, maar naarmate de tijd verstrijkt en de vrouw duidelijk kleur aan zijn bestaan begint te geven, verandert er iets in zijn situatie. Behalve de vrouw en hijzelf, bevolken nog een paar figuren het verhaal: de postbode bijvoorbeeld en de machinist die af en toe bij hem op bezoek komt.

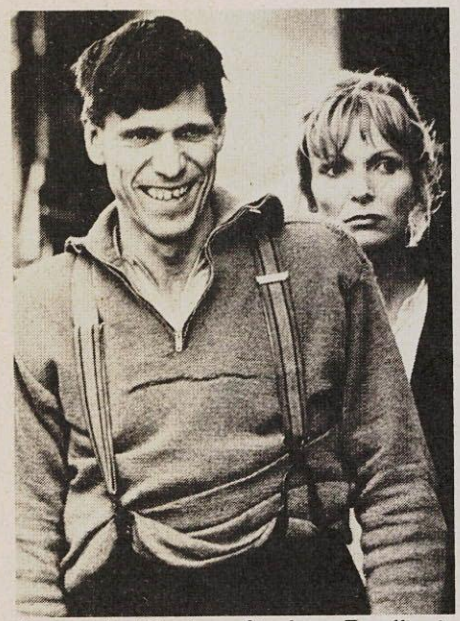

Jim van der Woude en Stephane Excoffier in De wisselwachter

Toen ik de werkkopie zag, was het slot van de film nog niet definitief afgerond, maar ik heb niettemin intens genoten van deze heel bijzondere produktie. Jim van der Woude, die samen met Freek de Jonge de vorige film van Stelling tot zo'n succes maakte, speelt in deze film de hoofdrol. Josse de Pauw, een Belg die eerder te zien was in o.a. De stille oceaan en Wildschut, doet ook mee, evenals Johnny Kraaykamp en de onbekende maar zeer getalenteerde Stephane Excoffier als de vrouw. Muziek was van Rimko Haanstra, het verhaal schreef Jean-Paul Franssens.

Willeke van Ammelrooy en Rijk de Gooyer in Op hoop van zegen

Ook Nederlands

Eveneens van eigen bodem is **Op hoop van zegen,** de film die Guido Pieters maakte naar het beroemde drama van Herman Heyermans. Maar wat een wereld van verschil tussen deze beide vaderlandse produkties! Pieters weet als een vakman een publieksfilm in elkaar te zetten, waarbij hij haarfijn inspeelt op de makkelijke sentimenten, die je kunt oproepen met de dramatische hoogtepunten van welk verhaal dan ook. Dat deed hij met Dokter Vlimmen, dat deed hij met Ciske de Rat en natuurlijk doet hij dat ook met Op hoop van zegen. Want 't blijkt dat de mensen daar in drommen op af komen! In dit wrange tijdsbeeld gaat het om een moeder, Kniertje, die al een man en twee zoons aan de zee heeft verloren. Ook haar derde en vierde zoon, de benjamin Barend, verdienen de kost als vissers. De reder, Bos, blijkt een gewetenloze schurk die willens en wetens een schip waarvan hij weet dat het niet zeewaardig meer is, toch uit laat varen om, als het schipbreuk heeft geleden, het geld van de verzekering te kunnen opstrijken. En reken maar dat het in vroeger jaren zo gegaan is!
Behalve Knier en haar twee zoons spelen natuurlijk talloze bijfiguren een rol in het verhaal: de vriendin van de ene zoon, Kniertjes eigen oude vader, de vrouw van de reder, de verzekeringsagent. Mooi werk leveren Kitty Courbois als Knier, Huub Stapel en vooral Danny de Munk als de zoons, Renée Soutendijk als de schoondochter, Albert Mol, Lex Goudsmit, Rijk de Gooyer en Willeke van Ammelrooy als de diverse andere karakters. Dat Van Ammelrooy zo'n verschrikkelijk onaannemelijk kreng van een mens moet spelen, kan zij niet helpen. Dat is het werk van Pieters en zijn scenarioschrijfster. U begrijpt allang dat ik niet echt verrukt ben van dit soort publiekstrekkers. Maar 't ziet er allemaal erg mooi uit en de mensen kunnen altijd beter naar Op hoop van zegen gaan kijken dan bijvoorbeeld naar Cobra, om maar eens iets te noemen.

Engeland op z'n best

Bereidt u voor op het meest platte Liverpools dat u ooit hebt gehoord, als u naar **Letter to Brezhnev** gaat kijken. Want u moet gaan kijken, daar moet ik echt op kunnen rekenen. Letter to Brezhnev is namelijk een tragi-komedi zoals ik er in jaren niet meer één heb gezien. Teresa en Elaine zijn hartsvriendinnen. De een werkt in een kipverwerkende fabriek, de ander is werkloos. Ze gaan 's avonds samen uit en hopen dat er een wonder gebeurt, dat ze uit hun kansarme be-

Alexandra Pigg en Peter Firth in Letter to Brezhnev

staan zal verlossen. Dat lijkt te gebeuren, wanneer ze op een avond in een bar twee Russische matrozen ontmoeten. Voor Teresa is het een kwestie van een avondje zoveel mogelijk plezier en sex, maar met Elaine gebeurt iets meer. Ze wordt verliefd op de onbedorven, bedeesde Peter. En als hij weer weg is, blijkt dat maar niet over te gaan. Ze besluit om een brief te schrijven naar de Russische president, en tot haar grote vreugde krijgt ze als antwoord een ticket om naar Rusland te komen. Haar ouders en de autoriteiten proberen haar op alle mogelijke manieren van haar plan af te houden, maar haar vriendin steunt haar door dik en dun. En Elaine gaat...

Het hartverwarmende van deze film is, dat er zoveel herkenbare situaties in voorkomen. Hoeveel meisjes als Teresa en Elaine lopen er niet rond? En hoeveel matrozen doen niet voor één nacht een havenplaats aan, om er nooit meer terug te keren? Juist de betovering van de relatie die ontstaat tussen het Engelse volksmeisje en de Russische gewone jongen, is zo vol liefde en tegelijk zo reëel geschetst, dat een beetje romantisch hart volledig openbloeit bij het gadeslaan van zoiets moois! Peter Firth die Peter speelt, is de enige min of meer bekende naam in de cast. Teresa wordt gespeeld door Margi Clarke, Elaine is een rol van Alexandra Pigg. Regie was in handen van Chris Bernard. Superieur!

Kunstzinnige erotiek

Ongelooflijk mooi van fotografie is de Amerikaanse film **9½ weeks** van Adrian Lyne, de man die eerder hoog scoorde met de dansfilm Flashdance, waarin Jennifer Beals zo'n sexy danseresje speelt. 9½ weeks gaat over een jonge blonde galeriehoudster, Elisabeth, die op een dag op straat een intrigerende zakenman, John, ontmoet. Hij maakt avances, waar ze aanvankelijk niet op in wil gaan. Maar naarmate ze hem vaker ziet, raakt ze steeds meer onder zijn betovering, hoewel hij over zichzelf in feite heel weinig loslaat. Hij spint haar in doordat hij steeds gewaagder erotische spelletjes met haar doet. Elisabeth geniet ervan en tegelijk ontdekt ze dat ze steeds banger wordt voor de sterke band die haar aan die raadselachtige man gaat binden. Als ze na negen en een halve week, nadat hij een experiment heeft uitgehaald dat net iets te ver ging, bij hem wegvlucht, is ze haar balans volledig kwijt...

Mickey Rourke, de man die al meespeelde in Heavens gate maar pas doorbrak in Diner en daarna snel opklom via o.a. Rumble fish en Year of the dragon, speelt de rol van de biologerende John. Kim Basinger, die een even snelle en succesvolle carrière als Rourke aan het opbouwen is via o.a. Never say never again, The natural en Fool for love, is Elisabeth. Mooi!

Spielberg mist de boot

De film **The color purple** van Steven Spielberg had een groot aantal Oscarnominaties en toch kreeg hij er uiteindelijk niet één. Zuur voor de man die nu al geschiedenis heeft gemaakt met Close encounters, Jaws en E.T., maar wel terecht. Want Spielberg blijkt The color purple eenvoudig niet aan te kunnen. De schrijfster Alice Walker, die ook aan het scenario van de film meewerkte, kreeg in 1983 de hoogste literaire onderscheiding van de VS voor The color purple, de Pulitzerprijs én de American Book Award (in Nederland verscheen De kleur paars bij In de Knipscheer te Haarlem, prijs *f* 29,50). Het boek is diep dramatisch en Spielberg heeft het behandeld op dezelfde manier waarop hij al z'n andere scripts behandelde. Hij wisselt ernst af met humor, en dat verdraagt de film eenvoudig niet. Celie, de hoofdfiguur, is een meisje dat in haar tienertijd al twee kinderen van haar stiefvader krijgt, en dat daarna eenvoudig wordt weggegeven aan een man die al een serie kinderen heeft. Ze houdt zielsveel van haar zusje Hetty, maar ziet haar pas terug als ze de middelbare leeftijd al ver is gepasseerd. Ze ontworstelt zich aan haar heerszuchtige heer en meester en bouwt een eigen leven op. Spielberg heeft wel geprobeerd van Celie een consequent karakter te maken, maar hij hinkt voortdurend op verschillende gedachten tegelijk. Wat niet wegneemt dat The color purple natuurlijk toch een heel boeiende film is, want Spielberg is een geniale regisseur die altijd voor indrukwekkende scenes borg staat.

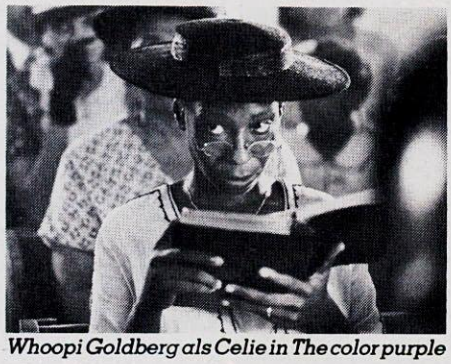

Whoopi Goldberg als Celie in The color purple

Whoopi Goldberg speelt de rol van Celie met ware heldenmoed. Maar Oprah Winfrey als haar schoondochter Sofia was voor mij toch nog beter: een geslagen en vertrapte vrouw, die heel lang haar trots en gevoel van eigenwaarde weet te bewaren. Danny Clover als Celie's meester was goed, maar niet gemeen genoeg.

Pacino als patriot

Al Pacino als patriottische strijder in de onafhankelijkheidsoorlog die Amerika tegen Engeland voerde, dat is wat je noemt een miscasting van de bovenste plank. Pacino's hoofd hoort thuis in de jaren tachtig. Hij doet zijn best op zijn zware rol als vader van een jong soldaatje dat geronseld is om mee te vechten, maar hij kijkt af en toe al net zo vertwijfeld als het publiek. John Hughes, die eerder Greystoke maakte, is duidelijk met veel enthousiasme aan deze monsterproduktie begonnen,

Al Pacino in Revolution

maar hij weet er geen overtuigend verhaal van te maken. Kosten noch moeite zijn gespaard om de gebeurtenissen zo getrouw mogelijk weer te geven, maar meer dan een reeks indrukwekkende plaatjes werd 't toch niet. **Revolution** heet de film, en naast Pacino zien we Donald Sutherland als Engelse commandant en de eeuwige Natasia Kinski als de aristocratische vriendin van Pacino.

Leo van Opzeeland

1986
VREDESJAAR

1986
VREDESJAAR

1986
VREDESJAAR

1986
VREDESJAAR

EGO puzzle

Kryptogram

De oplossing van de zandloper in het juli/aug. nummer luidt: 1. onderaan, 2. Naarden, 3. aarden, 4. aarde, 5. raad, 6. rad, 7. ra, 8. r, 9. re, 10. eer, 11. keer, 12. keren, 13. kleren, 14. klieren, 15. kleinere.

Voor de liefhebbers van een wat moeilijker puzzle is hieronder na lange tijd weer eens een kryptogram opgenomen. De omschrijvingen luiden als volgt:

Horizontaal

8. Deze wielrenners trekken altijd de hoogste kaarten,
9. Wat is dit meisje glibberig!
10. Neel en Leen zijn reeds eenzaam,
11. Kruipt heel langzaam in zijn huisje,
12. Elk wil slechts een enkele,
14. Dit meisje kán het,
15. Dubbel geketend aan de zeebodem,
17. Soms veeg je iemand hiermee uit, soms is-ie om de liefde mee te bedekken,
19. Is dit een rijmpie?,
21. Een sluimeraar, elke dag weer,
23. Als een rat een kater heeft, kan hij hier wel eens invallen,
25. Een echte klimmer die veel sport,
27. Deze jongen in een omgekeerde sprookjesfiguur,
29. Een eind verder plant, dan groeit-ie wel weer,
32. Donkere domkop,
33. Als een rechte lijn door de rekening,
34. Het is maar een enkele, al zou je dat retour ontkennen,
35. Een ogenblik gelijk,

Vertikaal

1. het domme vrouwtje van deze domme man,
2. Om deze pegulanten gaat het altijd,
3. De kraai lag er vastgemeerd,
4. Niet groot, maar wel dapper,
5. Zorg dat je er niet doorvalt,
6. Ik zou er niet op gaan zitten, maar soms moet het wel,
7. Heeft de muzieknoot verstand?,
13. De maanstand die maar een kwart uur duurt,
16. Een puntige worp kan alleen hiermee,
17. Zij showt volgens de regels,
18. Ik zweer bij deze plaats,
20. De roem ontstaat als het hert zich omdraait,
22. Een klap bovenop de duif,
24. Een hele grote, die niet hoger kan,
26. Kiest men meestal voor zijn geld,
27. Een water met klinkers,
28. Alleen dit lichaamsdeel,
30. Ruwe koper of ijzer?,
31. Loopt elke stap schuin toe,
32. Deze moet je grijpen en niet afwachten.

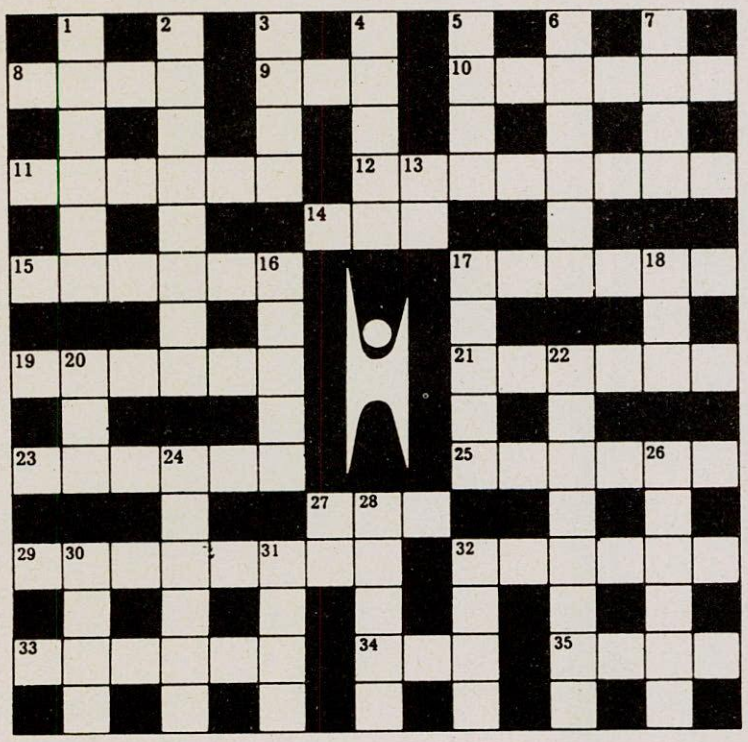

lezers schrijven

Religie

De mens, als kuddedier geboren
voelt zich vaak eenzaam en verloren
De menselijke leiders falen
Waar kan men zekerheden halen?
Als resultaat van angst en vreze
creëert men dan een Opperwezen
Hun scheidslijn tussen goed en kwaad
wordt deze Grootheid aangepraat
En Hij bepaalt die mens zijn lot
Men noemt hem Allah, Boeddha, God
Nog een gebouw om in te preken
Onzekerheid lijkt nu geweken
Totdat een nieuwe groep zich meldt
die levensnormen anders stelt
Die goed en kwaad toch anders voelt
en beter weet wat God bedoelt
De afscheiding is dan een feit
Meteen ontstaat er haat en nijd
Zo zit de wereld vol geloven
Met allemaal zo'n God daarboven
Met vrede en gerechtigheid
voor wie het waar geloof belijdt
De andere groepen zijn barbaren
Vervolging meer dan duizend jaren
Met moord en doodslag om 't geloof
En elke God is blind en doof

J. Antheunisse

Bovenstaand gedichtje ontving de redaktie met het verzoek om plaatsing in EGO. De auteur hoopt op reakties, die kunnen worden gezonden aan EGO en/of aan J. Antheunisse, Konijneberglaan 8, 6705 CR Wageningen.

Gaatjes

Het feit dat het spreekgedeelte van de hoorn van het telefoontoestel beduidend meer gaatjes bevat dan het luistergedeelte is in overeenstemming met het gegeven dat er meer geleuterd dan geluisterd wordt.

A. J. van Winkelhoff

gv-er: blikopener

gedicht

Nevenstaand gedicht 'Vakantie' van Ad van Rijsewijk is afkomstig uit zijn zojuist verschenen bundel 'Thuiskomen'.
Van Rijsewijk werd in 1948 in Berkel-Enschot geboren. Na verscheidene scholen te hebben bezocht trok hij een aantal jaren door Europa, bezorgde kranten in Stockholm en woonde een jaar in Polen. Hij publiceerde een theaterstuk ('Met andere woorden') en twee gedichtenbundels ('Tijd voor een goed heenkomen' en 'Achter de ruïnes'). Ook stelde hij twee bloemlezingen samen: 'Gedichten tegen fascisme' en 'Zo rende ik uit het woord' (zie het juni-nummer van EGO).
Een aantal van zijn gedichten werden in Polen en Denemarken gepubliceerd. De bundel 'Thuiskomen", geïllustreerd door Bert Simons, verscheen bij uitgeverij De Geus, Postbus 1878, 4801 BW Breda, prijs *f* 16,90.

Vakantie

Je ziet ze weer lopen of fietsen
al haast in de morgennevel
met nieuwe of opgepoetste broodtrommels
geen enkele knoop
ontbreekt nog aan hun jassen.

Nu groeten ze elkaar nog
vol belevenissen toen
niemand hen kwam zeggen
schafttijd is voorbij - produceren
zal je leren produceren
driehonderdveertig dagen lang.

Produceren zul je ons weer eren
voor die eenentwintig dagen
om het produceren net niet af te leren.

Je ziet ze lopen en fietsen
in dikke jassen gestoken
met hun bevroren belevenissen
thuiskomen en
verzwijgen

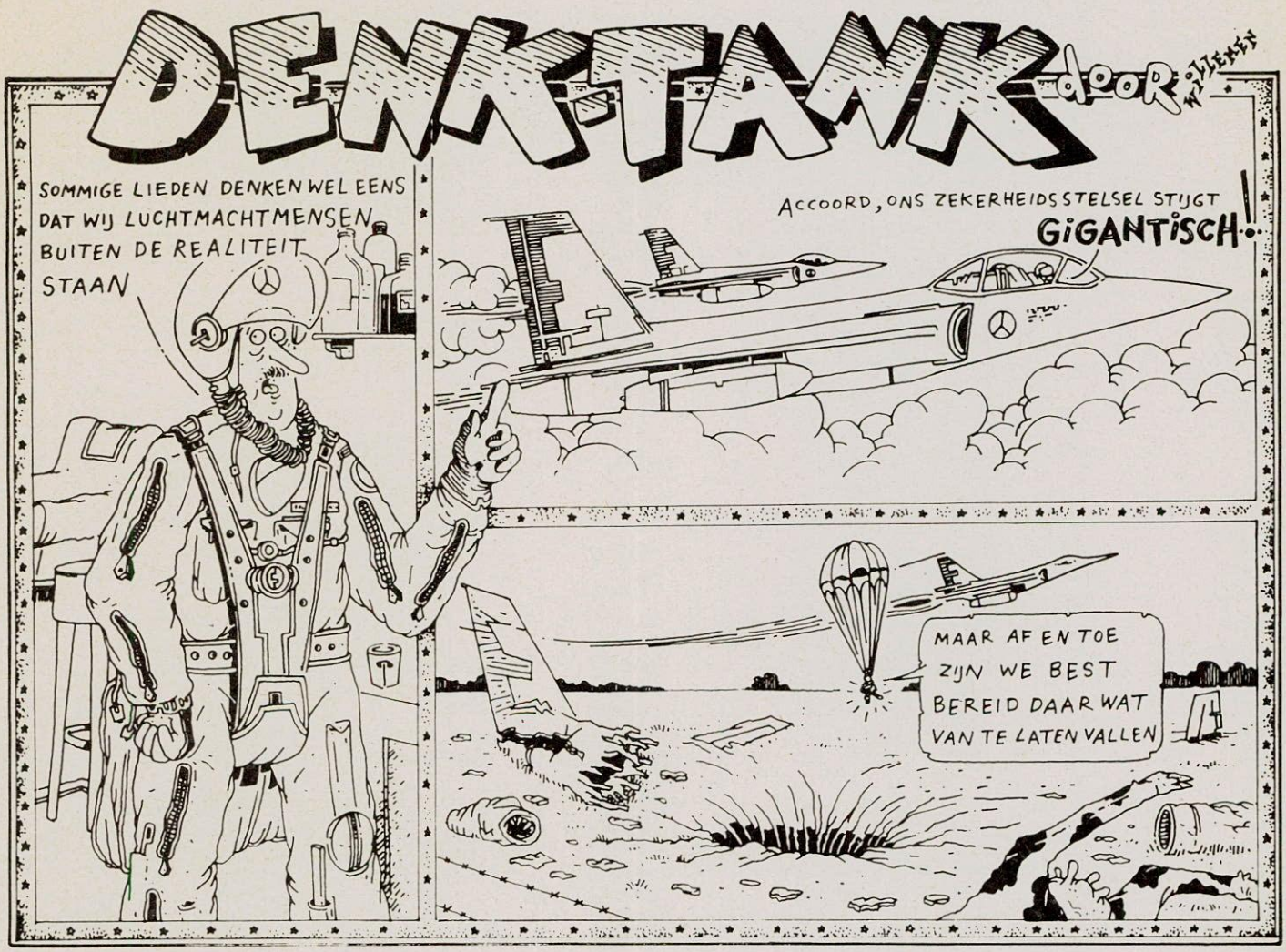

Zit de (sport)krant fout?

Ingezonden brieven vormen van dag- en weekblad dikwijls de aardigste kost. De reden daarvan lijkt voor de hand te liggen. Verslaggevers en redacteuren van de reguliere media hebben een zeker gezag, of liever: pretenderen dat te hebben. De schrijvers en schrijfsters van reacties bezitten het niet, maar prikken de pretentie door bij praktisch elke gefundeerde aanval op het gepubliceerde. Het is mooi, als een krant of journalist in de fout gaat en 'een gewone lezer' dat vaststelt.

Hoe evenwel te denken over een briefje, dat kortelings in de Volkskrant verscheen. De auteur maakte een opsomming van alle sportgebeurtenissen, die zich in deze zomer aaneenregen: wereldkampioenschap voetbal, Wimbledon, Tour de France en ga zo maar door. Vervolgens verweet hij de Volkskrant al deze gebeurtenissen uitgebreid en op de voet te volgen, terwijl toch tegelijkertijd de wapenwedloop doorging en daarover maar bijster weinig werd gepubliceerd!
Valt deze kritiek te weerleggen? Ontegenzeglijk zijn de kranteredacties des zomers nogal dun bevolkt met verslaggevers, die de rest van het jaar over de wapenwedloop schrijven. Ze zijn namelijk massaal op vakantie, terwijl hun collega's van de sport zelden vakantie hebben of op ongebruikelijke tijdstippen. Maar is met die vaststelling ook het gelijk van de ingezondenstukkenschrijver bewezen?
Als de media deze boze meneer zijn zin zouden geven, zou nimmer nog enig sportverslag in de krant prijken. Hij huldigt namelijk de ooit in West-Duitsland beleden idee, dat alle sportbeoefening afleidt van de werkelijkheid en dus verwerpelijk is. De sport leidt arbeiders af van hun slechte arbeidsomstandigheden, leidt hongerigen af van hun armoede en leidt welgestelde intellectuelen af van hun taak om meer te denken aan arbeiders en armen. Dat verkondigde zo'n vijftien jaar geleden de Frankfurter Schule, een verzameling kritische sociologen en filosofen. Eigenlijk dus de oude idee van brood en spelen.

Mexico en Wimbledon

Nu moet natuurlijk toegegeven worden, dat het deze zomer tamelijk bar was met de sportevenementen. De theorie van de Frankfurter Schule werd schijnbaar gestaafd in Mexico, waar miljoenen hun ellende vergaten (?) door zeer vrolijk bij de WK-wedstrijden aanwezig te zijn. Of was het nu juist anders? Waren het alleen de welgestelden, die zich een kaartje konden veroorloven en hadden de armen en de slachtoffers van de aardbeving wel wat anders aan hun hoofd dan voetbal? Flopte immers niet het idee om voor de gedeprimeerden een groot scherm her en der in Mexico te plaatsen, zodat ze toch nog iets van het WK konden proeven?
Al ras volgde Wimbledon, ook al weer zo'n evenement voor de (semi)élite. Of zou Wimbledon ook heel bewust in het leven zijn geroepen om de massa's de mond te snoeren en niet in verzet te laten komen? Wie weet geldt dat eerder voor het wielrennen, een sport, die veel meer wortelt in het gewone volk en die dikwijls zelfs heel gewone jongens de mogelijkheid biedt via 'spelen' aan veel brood te komen.

Nee, de theorie uit Frankfurt lijkt achterhaald. Ik weet niet, hoe het u is vergaan, maar ik heb deze zomer bij mezelf ongeveer het tegendeel van deze theorie bemerkt. De sport leidde mij in het geheel niet meer van de werkelijkheid af. Ik heb een paar dagen voetbal bekeken, toen de knop omgedraaid en niet eens meer de finale gezien, omdat West-Duitsland erin zat. Alleen Maradona deed mooie dingen, heb ik in de herhaling mogen vaststellen (en in het begin de Deense aanval èn Altobelli).
Vervolgens heb ik Wimbledon helemaal aan me voorbij laten gaan: het zijn toch telkens dezelfde tennissers, die telkens dezelfde partijen spelen. Alleen de uitslagen willen nog wel eens wisselen.

Tour de France

Eén bergetappe van de Tour de France heb ik gezien, de bergen waren mooier dan de etappe. Naderhand hoorde ik, dat het sportief een fantastische Tour was, aanvankelijk met een enorme rivaliteit tussen Hinault en Le Mond. Later met een dramatische capitulatie van de eerstgenoemde. Ik geloofde er niets van. Rivaliteit tussen twee ploeggenoten, een dramatisch duel? Fiets toch heen. Dat wielrennen is een groot commercieel spel. En ik durf er wat op te zetten, dat Le Mond mocht winnen, omdat later in het seizoen de Coors Classic plaatsvond in de Verenigde Staten.

Engelse soldaten brengen de 'onzin' van de sport in de praktijk door in een Chinees vaartuig een roeiwedstrijd te persifleren

Daar zouden de sponsors toestromen bij een zege van Le Mond. De ploegleider van Le Mond èn Hinault heeft waarschijnlijk heel wat dollars kunnen verdelen.
De belangen van de commercie worden zo groot, dat het hele gedoe steeds ongeloofwaardiger wordt. Elke dag moeten de jongens fietsen, tennissen en presteren. Want elke dag komen er meer tv-netten, die niet weten wat ze moeten uitzenden en sport is nog steeds goedkoper dan een speelfilm.

Enige sympathie voor het ingezonden stukje in de Volkskrant heb ik wel, al is het je reinste kletskoek. Een krant wordt geacht de samenleving te weerspiegelen en te beschrijven (c.q. te becommentariëren), wat zich voordoet aan gebeurtenissen. Gemeten naar het belang van de wapenwedloop valt niet alleen de sport volkomen in het niet, doch ook de kunst, de humor. De inzender in kwestie vindt, dat het leven overschaduwd wordt door de dood en dat we met die kennis voortdurend geconfronteerd dienen te worden. Hij moet een vreselijk bestaan hebben. Een bestaan zonder onzin.

Hans van Wissen

ADV-Altijd De Verkeerde

De arbeidsduurverkorting is binnen defensie een punt geweest waar veel over is onderhandeld. Op centraal nivo en op minder centraal nivo. Er is veel over geschreven en nog veel meer over gepraat. En als je het mij vraagt zal er nog veel meer over onderhandeld, geschreven en gepraat moeten worden.

Het leek allemaal zo mooi en zo makkelijk. Wij zouden met z'n **allen** de loonsom terugdringen en nieuwe arbeidsplaatsen creëren. Bij Defensie wel te verstaan. We hadden al een structureel personeelstekort maar er konden nog wel arbeidsplaatsen bij. Het invullen hiervan zou blijkbaar geen probleem zijn.
Voor deze twee hoofddoelen van de arbeidsduurverkorting hebben **alle** militairen over 1983, 1984 en 1985 (en nu ook 1986) afstand gedaan van de prijscompensatie. Ja, zij het onvrijwillig, maar het overleg is wat deze zaken betreft blijkbaar een éénrichtingsverkeer.
Hiervoor zouden, dachten we, **alle** militairen in plaats van gemiddeld 40 uur gaan naar gemiddeld 38 uur arbeidsduur per week. Dat was simpel dachten wij 'arbeiders', dat geeft dan 52 weken maal 2 uur is 104 uur op jaarbasis. En zoals mensen op de werkvloer meestal denken, dat is dan 13 dagen extra vrij van dienst. Maar nee, er gingen nog 4 weken vakantieverlof vanaf, dus maar 96 uur. Toch nog goed voor 12 'roostervrije dagen'.

Ik denk, je weet zoiets natuurlijk nooit zeker, dat dit in grote lijnen de raamregeling was ten aanzien van het Defensie-personeel. Ik denk ook nu weer, dat het CGOM dit in z'n algemeenheid ook als raamregeling aan zich voorbij heeft zien gaan. Nu zijn er natuurlijk lezers die hier meer van weten en zullen zeggen: „Nee, zo is het toevallig niet gegaan!" Dat is dan jammer, maar eigenlijk ook niet zo erg belangrijk meer. Het kan wel belangrijk zijn geweest, nu echter niet meer. Wat krijg je namelijk na zo'n afgeprocedeerde zaak binnen het CGOM. Het gaat naar de z.g. bijzondere commissie (BC). Eén voor de KM, de KL en de KLu. Deze BC gaat nu voor het betreffende krijgsmachtdeel, in samenwerking met vertegenwoordigers van de Belangenverenigingen voor het betreffende krijgsmachtdeel, een invulling geven voor dat krijgsmachtdeel.

Problemen bij de KLu

En dan begint de ellende. Zeker voor de Koninklijke Luchtmacht. De Klu komt met een gegeven, dat zij noemt 'aanspraken op ADV'. Dat is dan vreemd, denk je weer in je onschuld. Iedereen heeft prijscompensatie ingeleverd, maar blijkbaar krijgt niet iedereen ADV-dagen hiervoor terug. Nee, de Luchtmacht stelt (evenals de KM en de KL) haar eigen randvoorwaarden en aanwijzingen ter invoering van de arbeidsduurverkorting per 1 januari 1986. En in deze randvoorwaarden vinden wij de aanspraken op ADV. Er is bijvoorbeeld gesteld: 'Indien de wekelijkse arbeidsduur lager is dan gemiddeld 40 uur per week, dienen de aanspraken op ADV dienovereenkomstig te worden aangepast'. Hierna volgen er een paar voorbeelden van arbeidsduur van minder dan 40 uur per week. Mochten er dan toevallig militairen zijn die om wat voor reden dan ook, minder dan 38 uur arbeiden, dan is dat jammer. Zij zullen pas bij een verdergaande ADV in beschouwing worden genomen.

Hoe komt dit nu? Wel, ook weer eenvoudig, dit komt door de normeringsregel, die de Luchtmacht te pas en te onpas toepast. Ik zal proberen dit duidelijk te maken, al zullen er altijd lezers zijn die dit veel beter kunnen doen, alleen misschien vanuit een ander standpunt.
De arbeidsduur is/was voor de militaire ambtenaar geregeld in de Militaire Ambtenaren Wet 1931. Tegenwoordig lees je hierover ook iets in het AMAR. Maar erg duidelijk is dit niet. 'Arbeidsduur' is de tijdsduur uitgedrukt in een aantal uren per dag of week gedurende welke een militair werkzaamheden en/of diensten moet verrichten.
Nu zou je kunnen stellen dat het toch simpel zou moeten zijn, deze arbeidsduur moet worden verkort. Ja, zo zou het móeten zijn, maar zo ís het niet. Want zegt 'iemand', wie weten we niet, tijdens die arbeidsduur hoeft de man niet altijd te werken! Want zegt die iemand weer, de ADV moet worden gezien als een wijziging op de regelingen betreffende de **werk**- en rusttijden, als vastgelegd in het AMAR. Dus moeten wij eerst kijken hoelang de militair eigenlijk **werkt** (art. 55 lid 5). Wat is dan werktijd? Is werken niet gelijk aan arbeiden? Nee, dat is het niet. Het staat in het AMAR: 'Werktijd is het totaal van de in kloktijden aangegeven periode gedurende welke een militair de hem opgedragen werkzaamheden en/of diensten daadwerkelijk moet verrichten'. Deze werktijd wordt in het kader van de ADV ook wel genoemd 'de werkelijke arbeidsduur'.

Het wordt er niet duidelijker op. Want ook rusttijden worden bij het vaststellen van werktijd nog gebruikt. Daar zit dan ook het echte probleem. We hebben z.g. 'rust/werk diensten'. Dus dan hoef je niet de volle 8 uur (of meer) achter elkaar te werken, je mag ook wel eens rusten. Soms mogen de werkers zelfs slapen. Nee, niet thuis, maar op of nabij zijn werk. En dat kost je nu wel de kop. Om vast te stellen hoeveel werktijd deze arbeidsduur nu oplevert hebben ze het **normeringsstelsel** uitgevonden. Je moet gewoon het totaal aantal uren vermenigvuldigen met een breuk en je krijgt de 'werkelijke arbeidsduur'. Ziet u nu waar we uitkomen? Voelt u als harde werker, uit welk dienstvak of functie dan ook, waar ze u bij de poot nemen?

ADV voor iedereen

Even uitleggen voor lezers die het nog niet zien. Stel u even voor, u bent brandweerman, of verkeersleider of in welke functie dan ook, en u maakt inclusief de weekeinden en nachten een 'arbeidsweek of werkweek' of gewoon 'u kunt door de dienst, nacht en/of weekend niet thuis door brengen' van 45 tot 60 uur per week. Week in, week uit, er is al jaren over gepraat, maar ja... U draait het nog steeds, 45 tot 60 uur per week. U mag wel slapen, maar niet thuis, maar in de brandweerkazerne of naast uw toetsenbord of waar dan ook op de kazerne of onderdeel. U bent al die uren inzetbaar, u bent paraat, dag en nacht! Maar wel jammer voor u, middels de normeringsfactor komt u aan een 'werkelijke arbeidsduur' van bijv. maar 36 uur. Dus krijgt u simpelweg geen ADV, punt uit!
Maar nu werkt u gewoon op een kantoortje, van 8 tot 5, en u heeft maar 1 maal per jaar bijv. off. van Basispiket. En vergeleken met bijv. een KpII brandweerman of Sergeant operator, een toch goed salaris. Dan heeft u het zwaar wat werktijd betreft en u krijgt er 12 dagen ADV bij.

Terecht? Nee, onterecht! **Alle** militairen moesten prijscompensatie inleveren over 1983, 1984, 1985 en nu ook 1986, dan moeten **alle** militairen ADV hebben. **Niet één uitgezonderd.** Ook niet de categorie militairen waarvan de KLu er blijkbaar te weinig van heeft om z'n taak te kunnen uitvoeren als ze óók ADV krijgen (vliegers).
De manier waarop er nu ADV wordt toegekend lijkt op witte boorden criminaliteit. Paraatheidsuren moeten arbeidsuren, werktijd worden. De man **moet** er toch zijn? En hij heeft toch ingeleverd? ADV Altijd De Verkeerde!

Pieter F. W. de Jager

berichten

Waar gaan we nou 'ns niet naar toe?

De hier (verkleind) afgedrukte Europese kaart van kerncentales werd in 1985 samengesteld door de redaktie van Allicht (het tweemaandelijks blad van de gelijknamige stichting die zich inzet voor een demokratisch mens- en milieuvriendelijk energiebeleid).
Het is een soort 'blinde' kaart met daarop de plaatsen waar zich kernenergiecentrales, uraniummijnen en andere atoomenergie-installaties bevinden. Per land zijn de lokaties genummerd (nummer 5 in de Sovjet-Unie is bijv. Tsjernobyl).
Wie geïnteresseerd is in de preciesere plaatsaanduiding en bijzonderheden over de vestiging kan deze kaart 'Waar gaan we nou 'ns niet naar toe?' aanvragen. De kaart is **gratis** te verkrijgen bij Allicht, Postbus 8107, 5004 GC Tilburg.

Konferentie voor beroepsmilitairen

Het Humanistisch Vormingscentrum voor Militairen, het Coornherthuis organiseert op 22, 23 en 24 september 1986 een themakonferentie voor beroepsmilitairen onder de titel:

De invloed van de krijgsmacht op je leven

Op deze konferentie kunnen onderwerpen aan de orde komen als de verhouding werk-privé, relaties, persoonlijkheidsvorming, het maken van keuzes. Door middel van gesprekken, films, video, gastsprekers, forumdiskussie zal er gewerkt kunnen worden.
Samen met de deelnemers wordt het programma uiteindelijk ingevuld.
Begeleiders: hr. Jan den Boer en mevr. Meys Hutten.

Buitengewoon verlof is mogelijk: AMAR, art. 85, pt.r.
Kosten: met een B.O.V. (Bewijs Ophouding Voeding) *f* 7,50; zonder B.O.V. (burgerambtenaren) *f* 63,–. Een B.O.V. is te verkrijgen bij de administratie.

Opgave en/of informatie (informatiemap) bij: Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-14060.

Ontmoetingsweekend

Wegens enorm sukses (met tot nu toe in totaal bijna 1000 deelnemers) houdt de HV-Homowerkgroep opnieuw een ontmoetingsweekend voor mannen en vrouwen.
Evenals vorige en andere keren vindt dit 13e weekend plaats in het Vormingscentrum 'De Kapellerput' in Heeze. Het vormingscentrum biedt, naast een uitstekende accommodatie met uitsluitend éénpersoonskamers, ook veel lieflijk groen in de direkte omgeving.
Het weekend 'loopt' van vrijdagavond 19 t/m zondag 21 september; de prijs is – naar draagkracht – *f* 90,– tot *f* 120,–.
Voorwaarde voor inschrijving is een gemeenschappelijke **humanistische** levensbeschouwing. Weet je hiervan onvoldoende af, vraag dan eerst onze nieuwe en fraai uitgevoerde werkgroepfolder aan. Ook van de thema's voor het weekend is een brochure verkrijgbaar. Informatie en opgave bij: HV-Homowerkgroep, Postbus 114, 3500 AC Utrecht; tel. 030-318145.

Mannenfantasie

„Zoals het imperialisme te begrijpen valt als het hoogste stadium van het kapitalisme, zo is het racisme te begrijpen als intensiefste verschijningsvorm van het patriarchaat."

De wortels van het fascisme blootgelegd vanuit de gevoelswereld van fascisten zelf

„Niemand hoefde vanwege ekonomische achteruitgang een politieke fascist te worden – als iemand het werd, dan was hij al een fascist, een fascist van binnen. De dwang om te strijden zoekt de slagvelden op, niet omgekeerd. De terreur die dit type man heeft voortgebracht, is zo sterk in zijn lichaam binnengedrongen dat er geen plaats meer is voor andere gevoelens."

Deze uitspraak stamt uit het eind '85 verschenen boek 'Mannenfantasie', een ingekorte vertaling van het proefschrift 'Männerphantasien' van Klaus Theweleit dat in 1977 in West-Duitsland werd uitgegeven. In EGO's februarinummer van dit jaar werd er al kort aandacht aan besteed, met de belofte op dit belangwekkende boek terug te komen.

'Männerphantasien', dat in de tweedelige, Duitse pocketeditie van Rowohlt in totaal 1.000 pagina's telt en zo'n 300 illustraties bevat, werd in de BRD een bestseller. Al kan men zich afvragen of niet velen het ongelezen op de boekenplank lieten staan, zoals ook met bijv. Hitlers 'Mein Kampf' en Rosenbergs 'Mythos der zwanzigsten Jahrhunderts', standaardwerken over het nationaal-socialisme, schijnt te zijn gebeurd.
Wellicht heeft die vraag ook een rol gespeeld bij de beslissing van het vertalerskollektief om het boek tot de helft in te korten, naast het feit dat een volledige Nederlandse uitgave veel te duur zou worden. De vertalers – vijf mannen en één vrouw, samengebracht door de kleine uitgeverij Manuscript in Eindhoven – gaven dit resultaat van drie jaren volhardend vrijetijdswerk uit in eigen beheer in een oplage van 2.000 exemplaren.

Werkwijze

Tot nu toe bewogen studies over het ontstaan van het fascisme zich vrijwel uitsluitend op het vlak van de politieke en economische verklaringen. En die waren en zijn volstrekt onvoldoende. Slechts eenmaal eerder werd een enigszins vergelijkbare verklaringsmethode gevolgd en wel in 1933 (!) door Freud's miskende modelleerling Wilhelm Reich in zijn boek 'Die Massenpsychologie des Faschismus'. Ook gaat Theweleit te rade bij 'Masse und Macht' (1960) van Elias Canetti.

Klaus Theweleits rechtstreekse bronnen zijn evenwel de (auto)biografieën van de zogeheten 'vrijkorpssoldaten' (door hem 'soldaatmannen' genoemd), die in de jaren '20 en '30 in Duitsland in miljoenen oplagen werden verkocht. De vrijkorpsen waren de maar half-legale militaristische organisaties, opgericht vooral door teleurgestelde officieren na de eerste wereldoorlog en bemand door de 'eerste soldaten van het Derde Rijk'. Die literatuur beschouwt Theweleit minder als propaganda, maar meer als „...ziekteverslagen. Beschrijvingen van *toestanden* en *verlangens*, die karakteristiek waren voor de mensen die ze schreven. (Ook 'Mein Kampf' zou ik eerder *zo* lezen dan als propaganda).... Alle 'nationale', 'konservatieve', 'fascistische' literatuur in de tijd van de Republiek van Weimar vat zichzelf op als een weergave van het leven in *zieke toestand!* Deze schrijvers leden 'aan Duitsland' en verlangden intens naar een gezonde toestand in het komende 'Rijk'." En hij geeft daarvan vele voorbeelden.

Mannen en vrouwen

In het eerste van de vier hoofdstukken, getiteld 'Mannen en vrouwen', zegt Theweleit bij zijn grondige analyses van die literatuur op zoek te zijn geweest naar het wezen van de 'witte terreur' en de taal van de 'soldaatman' als deel daarvan. Hoe spreekt de 'fascistische taal' over de verhouding van deze mannen tot hun eigen lichaam, tot de lichamen van andere mannen en tot de lichamen van vrouwen? Aandacht voor dit laatste bijv. was geen vooropgezette bedoeling, maar werd bijna onontkoombaar ingegeven door het materiaal. Daaruit kwamen opmerkelijk dubbelslachtige gevoelens ten opzichte van vrouwen naar voren: „In alle romans en biografieën vind je niet één vrouwenfiguur met een naam, die zich niet op een of andere manier als hoer ontpopt, of om andere redenen als een voor de held onverdraaglijke vrouw, tenzij ze door een broer beveiligd wordt, uit een respektabele familie komt of een vriendin is van de eigen zuster."

Boeiend zijn Theweleits verhandelingen over de diepgewortelde angsten van de soldaatmannen voor de 'rode verpleegsters' (de Rode Kruiszusters van het rode leger bijv. tijdens het neerslaan van de opstand in het Roergebied in 1920), over de rol van moeders en zusters in deze 'zonenliteratuur' (vaders spelen nauwelijks een rol) en over de buitengewone funktie van de 'witte verpleegster': „Ze vormt de garantie

'De SA marcheert', Elk Eber

van het zuster-incesttaboe en de band met de bovenzinnelijk-verzorgende moederfiguur blijft bestaan."
Theweleit konstateert bijv. ook, dat in hun uitingen over vrouwen en prostituees de 'reaktionaire' en 'revolutionaire' mannen dicht bij elkaar komen. Die gemeenschappelijkheid berust volgens hem op één angst: de diep in het mannelijk onbewuste doorgedrongen angst voor wraak van vrouwen, sinds de tijd dat mannen heersen over vrouwen. Vervolgens laat hij zien dat een in het oog springende eigenschap van fascisten juist is, dat zij de seksenstrijd belangrijker vinden dan de klassenstrijd, ook in hun *bewuste* denken. En hij stelt dan vast dat op dit punt de door hem onderzochte mannen principieel niet zijn te isoleren van alle andere mannen: „Zij vormen veeleer het topje van de ijsberg 'patriarchaat'. Maar wat onder de oppervlakte ligt maakt al het water koud."

Theweleit roept vaak meer vragen op dan hij kan beantwoorden, zoals het overigens een rechtgeaard wetenschapper betaamt. Zo eindigt hij ook zelf het eerste hoofdstuk met een pagina vol vragen aan zijn materiaal, die verdergaand onderzoek nodig maken. Eén daarvan is, dat we ons kunnen afvragen, waar die angst van mannen om 'uiteen te vallen', om 'op te lossen' in diepste wezen vandaan komt? En daarmee samenhangend of de angst voor de erotische vrouw, de tegen haar gerichte terreur en de aantrekkingskracht van mannenbonden, in het bijzonder van het militaire leven, *op enigerlei wijze* met homoseksualiteit te maken heeft?
Op dit laatste komt Theweleit uitvoerig terug in zijn laatste hoofdstuk, maar ook in het tweede hoofdstuk – met de titel 'Golven, lichamen, geschiedenis' – wordt naar antwoorden op die vele vragen gezocht. Om de simpele reden van gebrek aan plaatsruimte kan daarop hier helaas niet worden ingegaan. Dat geldt ook voor het derde hoofdstuk 'De massa en haar tegenhangers.'

Mannenlichamen en witte terreur

Dit is de titel van het vierde hoofdstuk, dat begint met uitvoerig aandacht te besteden aan het thema 'seksualiteit en militaire dril'. „Hoe wordt van de jongen een soldaat gemaakt, ...van welke aard is de seksualiteit van de soldaat, wat gebeurt er als hij doodt, dat hij daar de lust aan beleeft, die hij ergens anders niet meer lijkt te kunnen vinden?"
Uitgaande van vragen als deze wordt de soldaatmannen-literatuur geanalyseerd op zaken als: de opleiding op de kadettenschool, de soldaat als onderdeel van een eenheidsmachine, het 'man van staal'-ideaal, het ontwikkelen van een lichaamspantser, de betekenis van 'bloed moet vloeien' en de oorlog als een funktie van het lichaam. Hier maakt Theweleit in een psycho-analytisch intermezzo (het boek telt er meerdere) een interessante vergelijking tussen de gedragingen van soldaatmannen en het (door Margaret Mahler onderzochte) agressieve gedrag van psychotische kinderen. Hij concludeert onder meer „...dat het hier gaat om mensen die het geboorteproces niet *tot het einde* toe hebben doorlopen, 'niet volledig geboren' zijn."
Aan die theorie van de 'niet volledig geborenen' worden dan enige tientallen pagina's gewijd en daarna evenzo aan 'witte terreur als zelfbegrenzing/zelfbehoud' en 'homoseksualiteit en witte terreur'.

Scene uit 'Hitlers Children', 1943

Tot slot van dit artikeltje nog een tweetal citaten uit het 'Tot besluit' van Theweleits boek.
„Het is een wijdverbreid misverstand dat dit soort man, zijn fysisch/psychische bouw, door de oorlog zou zijn voortgebracht. De bewering dat de eerste wereldoorlog en de periode erna, en later de ekonomische wereldkrisis, het fundament hebben gelegd voor het Duitse fascisme, sluit de ogen voor het feit dat het type man dat beslissend aan de overwinning van het fascisme heeft bijgedragen, aan het begin van de oorlog in 1914 in zijn voornaamste trekken allang bestond."

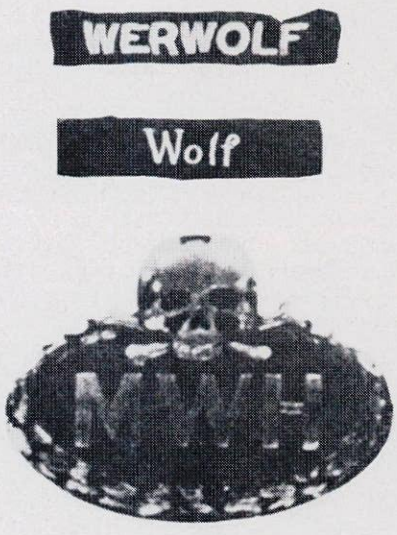

Enkele emblemen van vrijkorpsen

„Zo levert juist Ernst von Salomon, de belangrijkste vrijkorps-auteur, het nauwkeurige bewijs, dat *niet* de oorlog de psychische struktuur heeft voortgebracht wier aanspraken hij onvermoeibaar beschrijft. Bij hem wordt duidelijk dat een *opvoeding* tot oorlog, zoals hij die in de kadettenschool had gehad, volstond om het hier onderzochte type man te produceren. De mythe van de frontervaring die een type man voortbracht dat niet meer kon wennen aan de burgermaatschappij, blijkt uiteindelijk het zicht op het ontstaan van het Duitse fascisme in belangrijke mate te vertroebelen. De pervertering van de man/vrouw-verhouding in een anti-produktieve verhouding, die het alles omvattende verbod om de stromen van het verlangen te laten stromen bezegelde, is van onvergelijkbaar grotere betekenis dan de veranderingen die de oorlog in de 'soldaat van binnen' teweegbracht.
Fascisme blijkt zo een probleem te zijn van de 'normale' verhoudingen waarin wij leven, en is op geen enkele manier opgelost."

'Mannenfantasie' is bepaald geen gemakkelijk boek, maar voor wie weet door te zetten uiterst fascinerend. Een woord van dank aan de vertalers is hier dan ook zeker op z'n plaats. Helaas kan aan dit boek in een zo kort artikel, waarin bewust nog zo veel mogelijk Klaus Theweleit zelf aan het woord is gelaten, onmogelijk in al zijn facetten recht worden gedaan. Met het bovenstaande is echter hopelijk aan lezers een stimulans geboden om dit tot diepgaande (zelf)bezinning inspirerende boek zelf ter hand te nemen. Wellicht ook een goed voornemen voor de vredesweek in deze septembermaand?

Frank Spoelstra

'Mannenfantasie' (een ingekorte vertaling; 493 blz., 150 ill) door Klaus Theweleit verscheen bij uitgeverij Manuscript, Postbus 28, Eindhoven. Prijs ƒ 29,50.

Geluidsvervuiling is ook vrijetijdsbesteding

Het opgewekt doorbrengen van vrije tijd verloopt doorgaans niet in stilte. Maar het gaat dan om lawaai, dat vrijwillig wordt ondergaan. Voor deelnemers aan rock-festijnen, motorraces of kleiduiven schieten is het bijbehorende lawaai misschien niet de voornaamste, maar zeker wel een belangrijke attractie. Hier doet zich voor, dat wat voor de één 'gewenst geluid' is, voor alle anderen, 'ongewenst geluid' is, oftewel 'lawaai'.

Het oor is niet, zoals lang gemakshalve werd aangenomen, een soort microfoon die wat hij opvangt, doorgeeft aan de hersenen die er dan de zin van mogen uitvinden. Als dat zo was, zou alleen een vorm van geluidsversterking voor het oor nodig zijn om het ongemak van doofheid te verhelpen. Hoorapparaten zijn in de loop der laatste decennia steeds vernuftiger geworden met ingebouwde correctie van frequentiebanden, veranderingen in de dynamiek en richtingseffecten om te helpen de ene geluidsbron van de andere te onderscheiden.

Loesje-teksten

Aan de op 21 mei jl. gehouden Tweede Kamerverkiezingen werd ook deelgenomen door de 'Partij' Loesje, de alom bekende plakaktiegroep.
Ter ondersteuning van de kampagne werd een verzameling Loesje-teksten uitgegeven. Veel heeft het overigens niet geholpen, want een vertegenwoordiger van Loesje zal men tevergeefs in de banken van de Kamer zoeken.
Wel is nog steeds in de boekhandel (inmiddels al de 3e druk) de verzamelbundel Loesje-teksten te koop (f 6,95).

Al dat ingewikkelds doet echter niet al te veel aan het belangrijkste probleem: het vermogen het ene geluid temidden van andere te horen. Voorbeelden kunnen zijn: het volgen van een gesprek tijdens een receptie of luisteren naar één taal terwijl ook andere worden gesproken.
Wanneer mensen doof worden is de gebruikelijkste klacht niet, dat men te zachtjes praat. Opmerkingen als „spreek duidelijk, zo kan ik je niet verstaan" of „zet de radio zachter als je met me praat" duiden op een verlies van het vermogen de geluiden los van elkaar te horen. Het oor lijkt dus toch ingewikkelder dan een microfoon.

Werking van het oor

Een onder meer door E. F. Evans voorgestelde nieuwe theorie over de werking van het oor houdt in, dat de ongeveer 15.000 haarcellen die het eigenlijke hoororgaan bevat, werken als een soort filter om geluid van één nauwe frequentieband te scheiden van dat der vele andere. Het scheidend vermogen van die filters komt ongeveer overeen met het beste wat elektronische ingenieurs tot hun beschikking hebben: een 'steilte' van een paar honderd decibel per octaaf.
Als het gehoor achteruitgaat betekent dit vooral, dat het scheidend vermogen van de filters minder wordt; de boodschap aan de hersenen wordt niet in de eerste plaats minder in omvang, maar minder in scherpte. Het kan tamelijk lang duren voor iemands vermogen om zuivere tonen te horen wordt aangetast, maar intussen gaat hij wel klagen over wazigheid van complexere klanken. Wat erop zou wijzen, dat gehoortests met zuivere tonen, audiogrammen, niet zo nuttig zijn als werd aangenomen.

Al komt daarvan in het algemeen weinig terecht, de werknemer heeft in principe het recht zijn werkgever voor de rechter te dagen om schadevergoeding af te dwingen als lawaai op het werk hem op kwalen komt te staan. Maar in het geval van lawaai bij vrijetijdsbesteding is eventuele schade door de persoon zelf aangericht en van enig verhaal kan dus geen sprake zijn.
Hoe is de toestand nu? Het zijn vooral de jongeren die risico lopen. Al de luide activiteiten – motorraces, rock-concerten, discotheken, walkmanmuziek – hebben voornamelijk de onder-dertig-generatie als deelnemer. Kleiduiven of gewoon schieten is misschien minder een jeugdsport, maar ook hier is een flink deel der geestdriftigen jong. Daarbij komt al direct, dat ouderen misschien uit meer gevoel voor verantwoordelijkheid met vermanen komen maar daarop weinig respons krijgen. Verwijten dat ze het plezier uit het leven willen halen, zijn de logische beschuldigingen vanuit de gelederen der jeugd.

Evenwicht vrijheid/gevaar

Er moet natuurlijk worden gestreefd naar een redelijk evenwicht tussen het belemmeren van wat gevaarlijk is en het recht persoonlijke vrijheid uit te leven. Dat gebeurt bij menige gevaarlijke activiteit, zoals het beklimmen van bergen of met hanggliders de lucht in gaan. In die gevallen is het risico zeer direct en de kans bestaat er het leven bij te laten. Geluid van vrijetijdsbesteding echter heeft nog nooit tot iemands dood geleid; het gaat om gehoorverlies over misschien wel twintig jaar. Het is moeilijk om dit geloofwaardig te maken voor een achttienjarige die gewoon naar muziek wil luisteren.

En dan zijn er de mensen, die in de buurt van de schietbaan, het racecircuit, de discotheek wonen of die een rockfestival op hun dak krijgen geschoven. Dat zijn allemaal geen gevallen van echte schade aan het gehoor, het is gewoon ergernis. Maar wel een waaraan men niet ontsnappen kan, zoals dat met ander milieubederf nog wel het geval kan zijn. En als het lawaai nu nog komt van een luchthaven of een bouwproject, dan weet men althans dat een of ander nuttig doel kan worden nagestreefd. In het geval van vrijetijdslawaai kan de lijder alleen maar vaststellen, dat iemand anders zich op kosten van hem aan het amuseren is. Dat veroorzaakt wrevel en het probleem gaat groter lijken dan het is.

Sommige mensen zijn geluidsgevoelig; dat wil zeggen: ze kunnen maar weinig verdragen op dit gebied, zoals anderen snel last krijgen van een uien- of andere geur, of zich er niet al te lang van kunnen weerhouden hun vuisten te gebruiken. Zulke lieden zijn niet tevreden eer de geluidsbron doeltreffend is gedicht. De meesten echter zijn bereid enig lawaai van buiten te verdragen, mits dat hun eigen bezigheid – slapen bijvoorbeeld – niet onmogelijk maakt. Een factor die hierbij meespeelt is, dat iets waarvan men weet heeft minder ergert dan wat onverwacht komt. De organisator van de rockmanifestatie die de omwonenden inlicht, krijgt minder klachten. Dat is niet zomaar een public-relationstruc, het is een manier om de ergernisdrempel iets hoger te maken.

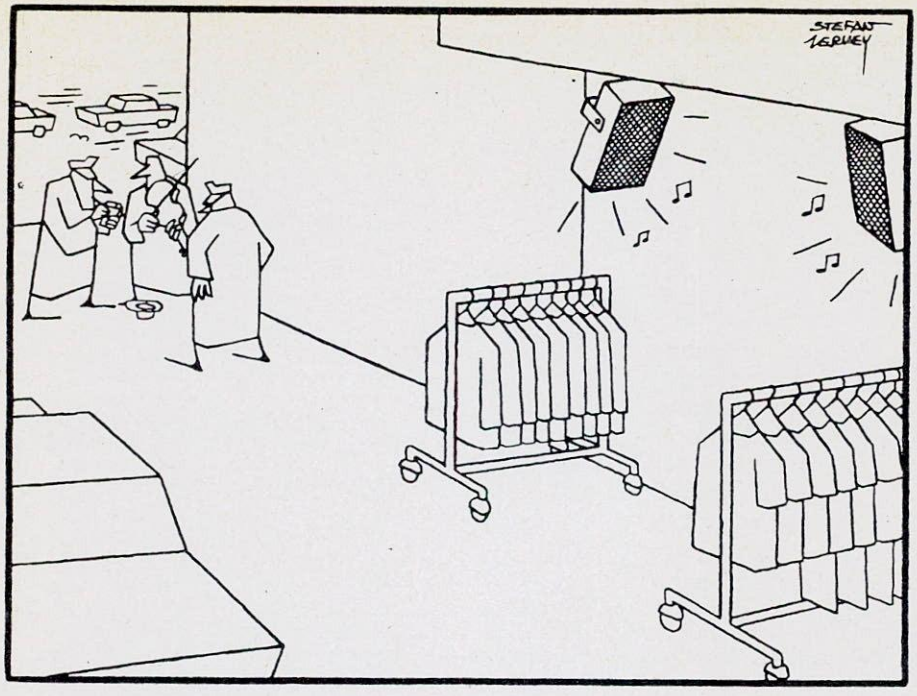

Het gaat om matig lawaai, dat geen directe lichamelijke schade veroorzaakt. Slapeloosheid, geïrriteerdheid, onvermogen zich te concentreren zijn allemaal problemen van mentale oorsprong. Wie de geluidsgevoeligheid een beetje minder kan maken doet dus iets voor het welzijn van de mensheid. Het eenvoudigste voorbeeld is het gejoel en geschreeuw van kinderen: dat is van vreemde kinderen veel erger dan van eigen kroost.

Met lawaai meer mans

Motorrijders krijgen nogal wat verwijten over het lawaai van hun sport, al is zeker het meeste hinderlijke motorgeronk gewoon op straat te horen, van helemaal niet sportieve rijders die menen dat ze met lawaai meer mens zijn. Bij de sportieve motorevenementen ziet men geen kans de technisch mogelijke vermindering van het geluid af te dwingen. Het zou de machine iets verzwaren, maar aangezien dat voor alle deelnemers gelijkelijk zou gelden, is er geen sportief bezwaar. Het is nonsens te beweren, dat lawaai een van de attracties is voor het publiek. De race zou zeker wat van zijn aantrekkelijkheid verliezen als de motoren totaal geruisloos waren, maar het huidige lawaai laat de toeschouwers alleen maar met suizende oren achter. Bovendien kan de niet-deskundige toeschouwer bij al de herrie niet verstaan wat over de luidsprekers wordt meegedeeld; en wie niet kan begrijpen wat er gebeurt, komt een volgende keer niet. Het lawaai schaadt dus juist de sport door toeschouwers af te schrikken.
Voor de rijders, en in zekere mate ook voor de officials, is het geluidsniveau schadelijk. Zelfs bij de start van een kleine race ontstaat al gauw 115 dB kabaal, een stuk boven de gevarengrens. De rijders krijgen ondanks hun helmen geruime tijd 90 dB te verduren, wat schaadt en zeker moe maakt.

Bij de schieterij kunnen de deelnemers – vaak verplicht – hun eigen oren beschermen, maar het lawaai naar buiten is niet te beheersen. Het geknal beweegt zich voornamelijk in de richting van het schot, maar door reflecties tegen tribunes of gebouwen is het geluidsniveau voor en achter de schutter nagenoeg gelijk. Een andere richting aan de baan geven helpt dus weinig en de enige oplossing is schiettijd beperken of de baan verplaatsen.

Publiek eist volume

Het publiek bij een rock-concert wordt gewoonlijk met ongeveer 100dB bestookt, boven de gevarengrens dus. Er is wel gepoogd dit niveau te verminderen, maar dit stuitte steeds op fel protest van het publiek. Uit de luidspreker komen niet zo sterke stoten geluid van hoge frequentie als men in de industrie meemaakt. Daarom geloven sommigen, dat het concert minder schadelijk is, maar niemand weet het echt zeker.
Musici en publiek zijn er vrijwillig, maar het personeel zou compensatie kunnen eisen voor gehoorschade. Bij het drieëntwintigste rockfestival van Reading zijn audiogrammen gemaakt van zoveel mogelijk personeelsleden met een zo lang mogelijke staat van dienst. Tot ieders verrassing bleek hun gehoor net zo goed als dat van een vergelijkbare willekeurige groep mensen. Hetzelfde gold voor de toneelknechten die iedere week een concert ondergaan. Dat betekent niet, dat er geen schade is. Waarschijnlijk is het filterend vermogen van het oor aangepast, maar dat blijkt pas jaren later. Het is in ieder geval niet iets wat audiogrammen kunnen aantonen. Een bijverschijnsel is de tijdelijke doofheid, vaak vergezeld gaand van gefluit in de oren, bij musici en toneelstaf na enige uren herrie. Om enig idee te krijgen van het geluidsgeweld van zo'n rockfestijn: de luidsprekers spuwen tot wel 40.000 watt geluid uit, tienduizend keer zoveel vermogen als er doorgaans uit een huiselijke installatie komt.

Lawaai voor één persoon

Het schouwspel van iemand die zich midden in de massa eenzaam terugtrekt bij de muziek van zijn 'personal stereo' is niet zeldzaam meer; zo langzamerhand moeten er meer dan honderd miljoen 'walkmans' bestaan. Bij het oor komen ze tot 90, 100 en zelfs wel 105 dB. Maar ze veroorzaken geen geluidsvervuiling van betekenis voor de omgeving en de overdosis gaat dus alleen de drager aan. Sommige fabrikanten laten een lichtje waarschuwen als het gevaarlijk wordt, maar dat is waarschijnlijk net zo weinig doeltreffend als de waarschuwing op pakjes sigaretten.

Met meer dan 100 dB geluid zijn disco's geen plek voor lieden van middelbare leeftijd. Om de een of andere reden wordt lawaai identiek geacht met plezier, maar dan voornamelijk door jongeren, waardoor de disco voornamelijk hun probleem is. Doordat ze dagelijks open zijn loopt het personeel hier meer risico dan bij concerten. Exploitanten willen er nogal eens van uitgaan, dat het verloop onder het personeel toch groot is, zodat het probleem van de gehoorbeschadiging naar iemand anders doorgegeven kan worden. In een Londense disco is zelfs in korte perioden een geluidsniveau van 120 dB gemeten, wat niet anders dan waanzin genoemd kan worden, of het publiek het nu eist of niet. Bij zulk volume is het ook bijna onvermijdelijk dat de buurt meegeniet.

Het ideale afdoende middel is – naar industrieel voorbeeld – een schakelaar die eerst een lichtsignaal geeft als de gevarenzone is bereikt en die, als er vervolgens niets gebeurt, zelfstandig de versterker uitschakelt. Zulke installaties komen er meer en meer, ook al houden de bands daar niet van – het 'beperkt ze in hun artistieke ontplooiing'. Maar clubs die tevens restaurant zijn rapporteren verhoogde omzetten. Zoals één eigenaar het verklaarde: „Het heeft niet veel zin je vriendin voor een etentje en een dans uit te nemen, als je niet eens met haar praten kunt door muzikaal misbaar". Hij kon daar wel eens gelijk in hebben.

Dudley Wallis

(Overgenomen uit: Unesco features en jeugdnieuws, mei 1986).

sergeant: ordebroeder

boeken

Polen

Onlangs verscheen 'De Pelgrims uit Uteria', de nieuwe satirische roman van de in Brussel werkzame Poolse hoogleraar Marian Pankowski.
Hoofdpersoon is een in het Westen verblijvende Poolse professor die, voor een reünie van zijn honderdjarige school, naar zijn geboortestad over komt. Veel affiniteit met zijn ex-medeleerlingen heeft hij niet meer, zeker niet wanneer ze plotsklaps een gezang inzetten: „Onder het raam en mijn oogleden vandaan bekijk ik mijn leeftijdgenoten die door dit lofzangerige gedoe ter ere van de godin in kindsheid vervallen".

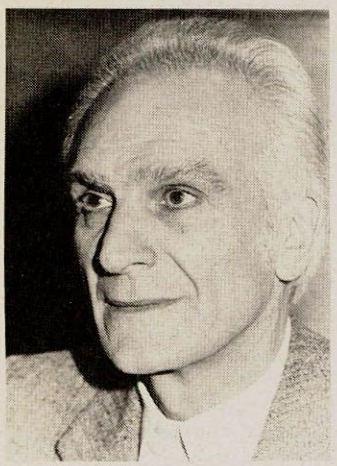

De schooldirekteur, zeer vereerd met de overkomst van de bekende en invloedrijke professor vraagt deze te willen bewerkstelligen dat een (overleden) vrouwelijke inwoonster van de stad heilig verklaard zal worden. Drie vrouwen komen in aanmerking: de progressieve aktiviste en verzetsheldin Felka, de devote, voortdurend zichzelf kastijdende Zofia en de hoer Anielka, die tijdens de oorlog alle patiënten van het ziekenhuis van een wisse bombardementsdood wist te redden. De professor voelt er het meest voor om zich voor deze Anielka in te zetten.
Pankowski geeft in deze roman een vlijmscherpe analyse van het Poolse volk: „een kudde kwetterende kerkkaarsen in de palm van een knielend volk dat angstig een kruiperige voetval doet." Een volk dat de goddelijke moederschoot nog steeds niet ontgroeid is (vandaar de titel).
'De pelgrims van Uteria' door Marian Pankowski is een uitgave van 'In de Knipscheer' te Haarlem. Prijs *f* 32,50.

Eisenhowers' blunder

„Door niet krachtig te reageren bood Eisenhower dit leger de kans terug te trekken en zich van nieuwe uitrusting te voorzien."
„Eisenhowers belangrijkste blunder (....)"
Twee niet malse citaten uit het omvangrijke boekwerk 'De strijd om de Schelde' van de Canadese ex-brigade-generaal W. Denis Whitaker. Een boeiend verhaal, waarbij onverbloemd gezegd wordt waarop het staat, over de bevrijding van Zuid-West Nederland en Vlaanderen in 1944.
Na de landing in Normandië rukten de Geallieerden dermate snel op dat er problemen ontstonden m.b.t. de bevoorrading.

Na het binnentrekken van Antwerpen gaf Eisenhower vanuit zijn hoofdkwartier, 650 km van de voorste lijn, opdracht pas op de plaats te maken. Maar met het bezetten van Antwerpen had men nog niet de beschikking over de haven (en dus de aanvoermogelijkheden). De monding van de Schelde was nog steeds in Duitse handen. Was men, zoals sommige legeraanvoerders voorstelden, enkele tientallen kilometers over Antwerpen heengegaan dan had men de Duitsers (zo'n honderdduizend man) niet de gelegenheid gegeven zich o.a. massaal op Walcheren terug te trekken. Dit had vele mensenlevens (zowel onder burgers als onder militairen) en andere ellende kunnen besparen. Volgens Whitaker had de Tweede Wereldoorlog zelfs Kerstmis 1944 beëindigd kunnen zijn als... Eisenhower het kontakt niet had verloren met de werkelijkheid van de oorlog.
'De strijd om de Schelde' door W. Denis Whitaker is een uitgave van Hollandia te Baarn. Prijs *f* 39.90.

Spanje (1)

Begin 1936 stelde Telegraaf-journalist Gerard Lutke Meijer zijn hoofdredakteur voor hem een aantal maanden als korrespondent naar Spanje te zenden. Lutke Meijer volgde de ontwikkelingen in dat land al geruime tijd nauwgezet en voorvoelde een naderend onheil. Zijn baas wilde op zijn verzoek echter niet ingaan en Lutke Meijer kwam zelfs op straat te staan. Korte tijd later trok hij met zijn vrouw en kinderen alsnog naar Spanje om er enkele maanden later te worden meegesleurd in een dramatische burgeroorlog.
Zijn dagboekaantekeningen uit die tijd heeft hij vijftig jaar later

uitgewerkt voor zijn boek 'Voorspel wereldbrand'. Zoals de ondertitel al doet vermoeden ('Een ooggetuigeverslag van de Spaanse Burgeroorlog') geeft dit boek geen totaalbeeld. Het zijn momentopnamen en dan nog vaak plaatsgebonden. Desondanks krijgt men, via de weergegeven omstandigheden en belevenissen, toch een aardige kijk op wat er in die beginperiode van de burgeroorlog (aan Republikeinse kant) door de man-in-de-straat wordt beleefd.
De zeer vele, door de auteur destijds zelf gemaakte, foto's versterken de sfeer van zijn notities.
'Voorspel wereldbrand' door Gerard Lutke Meijer verscheen bij uitg. Nijgh en van Ditmar te Den Haag. Prijs *f* 29,50.

Spanje (2)

„En laat ik je vertellen dat we zelfs de tanks van de vijand zagen aankomen, dat we niet gedemoraliseerd waren, dat ieder op z'n plek was, omdat – dat is altijd het punt geweest – je communist was. (...) Je was geen held, hoor. Maar je was bewust", aldus een oud-Spanjestrijder nu. Toen een aantal generaals in 1936 in Spanje de wettig gekozen regering omver wilde werpen kwam het volk massaal in verzet. En weldra in gewapend verzet. Vrijwilligers, uit alle delen van de wereld, trokken naar Spanje om daadwerkelijk te gaan vechten tegen de snel oprukkende (fascistische) Nationalisten o.l.v. Franco.

Vanuit Nederland trokken zo'n 600 strijders naar Spanje. Het grootste gedeelte van hen kwam terecht bij de communistisch getinte 'Internationale Brigaden'.
In 'De oorlog begon in Spanje' wordt op basis van archieven, kranten en een twintigtal interviews het verhaal verteld van deze anti-fascisten van het eerste uur. Over hun front-ervaringen, over de toenemende tegenstellingen in het (linkse) Republikeinse kamp en over de beschamende wijze waarop de Nederlandse overheid zich opstelde m.b.t. het teruggeven van het (ontnomen) Nederlanderschap.
De oorlog begon in Spanje. Nederlanders in de Spaanse Burgeroorlog. 1936-1939' door Hans Dankaart e.a. werd uitgegeven door Van Gennep te Amsterdam. Prijs *f* 29,50.

Oorlog

„Ik ben niet alleen pacifist, ik ben een militant pacifist. Ik wil voor de vrede strijden" merkt Albert Einstein op in het bundeltje 'Waarom oorlog'. De passage is afkomstig uit een interview met hem, waarvan een gedeelte wordt afgedrukt ter inleiding op een briefwisseling tussen Einstein en Freud. De natuurkundige Einstein legt Freud een aantal vragen voor. Eén daarvan is hoe het toch mogelijk is dat een minderheid een meerderheid zo gek kan krijgen dat ze enthousiast wordt voor een oorlog „terwijl die massa in geval van oorlog toch alleen maar leed en verlies te wachten staat." Einstein verwacht dat de psycholoog Freud ongetwijfeld wel weet hoe dat nu komt.

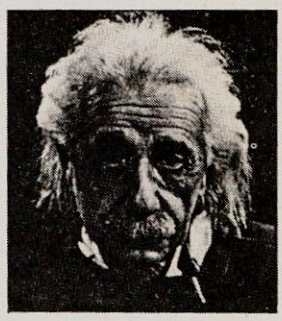

Aan deze briefwisseling, daterend uit het begin van de jaren dertig, is een recent essay van de sciencefiction schrijver Asimov toegevoegd. Deze ziet geen andere redding voor de wereld dan de snelle totstandkoming van een wereldregering „die de logische en humane beslissingen kan nemen en ze ook ten uitvoer kan brengen." Opvattingen waar zowel Einstein als Freud, zo'n vijftig jaar eerder, ook al over repten.
'Waarom oorlog?' door Einstein, Freud en Asimov werd uitgegeven door BZZTôH te Den Haag. Prijs *f* 9,90.

Droppings

Begin 1944 werd het verantwoordelijke buro voor het zgn. 'Englandspiel' (het droppen van geheime agenten vanuit Engeland in bezet Nederland) opgeheven. Het was uitgelopen op een regelrecht fiasco: 54 agenten en honderden verzetsmensen vonden daarbij de dood. Een nieuwe or-

ganisatie kwam er voor in de plaats: het Bureau Bijzondere Opdrachten (BBO) met als taak het droppen van agenten en wapens in bezet Nederland.
Na een uitgebreide en speciaal op hun taak afgestemde opleiding werden deze agenten gedropped. In totaal werden tussen 31 maart 1944 en 23 april 1945 62 agenten op deze wijze boven Nederland afgeworpen (waarvan vier zelfs voor een tweede keer). Al deze missies zijn door Eddy de Roever (voor het eerst) beschreven in zijn boek 'Zij sprongen bij maanlicht'. Het levert een kompleet overzicht op van een minder bekend onderdeel van het verzet tijdens de 2e W.O.
Daarnaast beschrijft De Roever in dit boek de dropping van één van de vijf zgn. Jedburghteams (kommando-geschoolde groepen van 3 tot 5 man) en enkele van de 211 wapen- en goederendroppings. Eveneens tot de taakstelling behorend van het BBO.
Voor geïnteresseerden in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, in het bijzonder het verzet, een belangwekkend boek.
'Zij sprongen bij maanlicht', door Eddy de Roever is een uitgave van Hollandia te Baarn. Prijs *f* 39,90.

Thuiskomen in jezelf

Onder deze titel bracht de nieuwe uitgeverij Mesa Verde haar eerste boek uit, een vertaling van 'Embracing Our Selves' van de Amerikaanse psychologen en psychotherapeuten Hal Stone en Sidra Winkelman.
Dit boek toont ons heel helder waarom we er belang bij hebben om mensen die we haten, verafschuwen, minachten e.d. uit te stoten uit onze omgeving. Op dezelfde manier gaan we om met mensen die we bewonderen of op een voetstuk zetten. „Hij kan zoveel beter schilderen dan ik" of „Zij is zoveel intelligenter dan ik".
De demonische en spirituele 'ikken' of energiepatronen, zoals de schrijvers van dit boek ze noemen. Ze opereren als vaak zelfstandige subpersoonlijkheden in ons dagelijks gedrag met altijd twee polen: de goede ouder in de ene pool, met in de andere pool het beest, de grote regelaar in de ene pool, met in de andere pool de chaoot.
Het lijkt vaak alsof het zoveel makkelijker is om je eigen eigenschappen in andere mensen te bewonderen of te verafschuwen. Op andere mensen uitprojekteren wordt dat genoemd. Subpersonen die je in andere mensen projekteert kloppen echter dagelijks aan de deur om gekend en geleefd te worden.
De schrijvers hebben een methodiek ontworpen om subpersoonlijkheden te leren kennen: Voice Dialogue, een dialoog met 'innerlijke stemmen'. Iedere subpersoonlijkheid komt met een eigen stem aan het woord, zodat de eigenaar ervan haar/zijn hele orkest aan subpersoonlijkheden kan leren kennen en ze kan laten samenwerken, want alle energiestromen – ook de demonische – zijn even waardevol voor de ontplooiing van een persoonlijkheid.
Een waardevol boek voor een ieder die zich voor de eigen 'binnenkant' interesseert. De voorbeelden in dit boek gaan heel veel over heteroseksuele vrouwen en mannen en hun huwelijk (of scheiding). Ik mis voorbeelden die gaan over mensen met andere levensstijlen. Dat zou dit, overigens leerzame en heldere, boek nog boeiender maken.
'Thuis komen in jezelf' door Hal Stone en Sidra Winkelman. Uitgave: Mesa Verde, Haarlem. Een Voice Dialogue-handboek (240 blz.). Prijs: *f* 35,–.

Sexe, sexualiteit en krijgsmacht

Op initiatief van de Werkgroep Homoseksualiteit en Krijgsmacht organiseerde de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht (SMK) in september 1985 een discussiemiddag onder de titel 'Sexe, sexualiteit en krijgsmacht'. De toen gehouden inleidingen zijn onlangs in brochurevorm verschenen. Medewerkenden:
Prof. dr. W. Everaerd (klinisch psycholoog, Universiteit van Amsterdam), Patronen van mannelijke sexualiteit; Kol. drs. Th. H. J. Tromp (van de militair psychologische en sociologische dienst), Geweld en sexualiteit in de krijgsmacht, een probleem? en Drs. A. R. Edwards (bestuurskundige en vertegenwoordiger van de werkgroep Homoseksualiteit en Krijgsmacht), Houdingen ten aanzien van homosexualiteit, een kwestie van organisatie-cultuur.
Everaerd wijst in zijn analyse op de regressie naar primitief gedrag, tot uiting komend in ruwe spelletjes met sexuele ondertoon, als mannen de discrepantie tussen sexuele fantasie en realiteit niet goed kunnen overbruggen.
Tromp voert aan dat in de krijgsmacht een aantal ongunstige factoren bestaat, waarvan hij het alcoholgebruik benadrukt. In combinatie maken deze factoren geweldsincidenten mogelijk, maar deze behoeven niet per se sexueel getint te zijn.
Edwards pleit voor een homovriendelijker klimaat in de krijgsmacht, voor verbetering van de organisatie-cultuur en vraagt aandacht voor de attitude-verbetering tijdens de opleiding van het kader.
De brochure is te bestellen door overmaking van *f* 6,60 op gironummer 47 95 13 van de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht, Bachmanstraat 1, 2596 JA Den Haag, onder vermelding van 'Vzk toezending brochure Sexualiteit'.

Vrijdenken

De Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte heeft zojuist een boekje uitgegeven onder de titel 'Vrijdenken, een levenshouding'. Deze forse brochure (77 blz.) valt in twee delen uiteen. In het eerste, meest uitvoerige, deel wordt een toelichting gegeven op de beginselverklaring, die luidt:
'De vereniging De Vrije Gedachte stelt zich ten doel: het bevorderen van het vrijdenken. Zij verstaat onder vrijdenken een humanistisch-atheïstische levenshouding, die gebaseerd is op:
Redelijk – door de rede geleid – leren kennen van de werkelijkheid volgens wetenschappelijke methoden, vrij van dogmatisme, maar gebonden aan principes van toetsing en bewijsvoering;
Zedelijk – onder eigen verantwoordelijkheid – handelen naar normen die voortkomen uit het redelijk denken, uit solidariteit met de medemens en uit het besef van de eindigheid en onherhaalbaarheid van het leven van het individu.'
In het tweede deel – Vrijdenken in de praktijk – komen de relaties aan de orde tussen vrijdenken en respectievelijk godsdienst, Humanistisch Verbond, politiek, verdraagzaamheid en pacifisme.
Een bondige, overzichtelijke en zeer leesbaar geschreven publikatie, aan te bevelen voor belangstellenden in de humanistisch-atheïstische levenshouding.
'Vrijdenken, een levenshouding' is verkrijgbaar door overmaking van *f* 10,– op giro 4160018 t.n.v. Uitgeverij De Vrije Gedachte Rotterdam.

Boeiende toekomstvisie

Onder de titel 'Wereldbrein De aarde ontwaakt!' bracht Ankh-Hermes onlangs een fascinerend futurologisch boek op de markt. Peter Russell, de auteur, studeerde in Cambridge wis- en natuurkunde, experimentele psychologie en computerwetenschappen. Hij behandelt in dit boek het evolutieproces, van de oerknal zo'n 15 miljard jaren geleden tot de thans waarneembare tendensen naar het ontstaan van een sociaal super-organisme, een wereldbrein. Aan de orde komen de vier bestaansordes van het heelal na de oerknal: eerst **energie** (licht), dan **materie** (moleculen/atomen), vervolgens het ontstaan van **leven** (bacteriën/algen) en als vierde evolutieniveau het ontstaan van **bewustzijn** dat zich bewust is van zichzelf (de mens en walvissen/dolfijnen?).

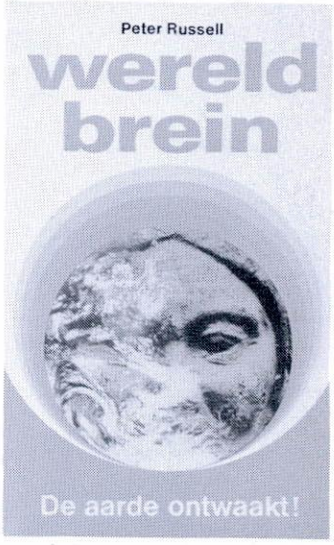

Vervolgens schenkt hij ruim aandacht aan de verschijnselen, die het ontstaan aankondigen van een nieuw – het vijfde – evolutieniveau. Na de processen van geogenese en biogenese, het ontstaan van de aarde en van het leven, is de evolutie nu in het stadium van noögenese – het ontstaan van de geest. In een onvoorstelbaar hoog groeitempo, dat dat van ons huidige informaticatijdperk nog gaat overtreffen, lijkt de mensheid op weg te zijn naar de ontwikkeling van een sterk verhoogd collectief zelfbewustzijn, met als resultaat onze planeet als een levend, zelfregulerend organisme en de ontwikkelde mensheid als wereldbrein.
Twee zaken in die ontwikkeling worden door Russell centraal gesteld en uitgewerkt: synergie (samenwerking) en onze kijk op de toekomst. Hij meent dat veel erop wijst dat onze toekomst rooskleuriger is dan wij nu vermoeden. Wat wij nu vooral nodig hebben is een spirituele vernieuwing, een breed verspreide bewustzijnsverandering. En dat die al heel wat verder op gang is dan velen wellicht denken, toont Russell duidelijk aan.
Kortom, een rijk en hier moeilijk kort samen te vatten boek (227 blz.), dat zeer vlot leest en dat ondersteund wordt met eenvoudige grafieken en verhelderende onderzoeksresultaten.
'Wereldbrein' door Peter Russell verscheen bij Ankh-Hermes te Deventer. Prijs *f* 35,–.

Wim Heij
Anneke Rooselaar
Frank Spoelstra

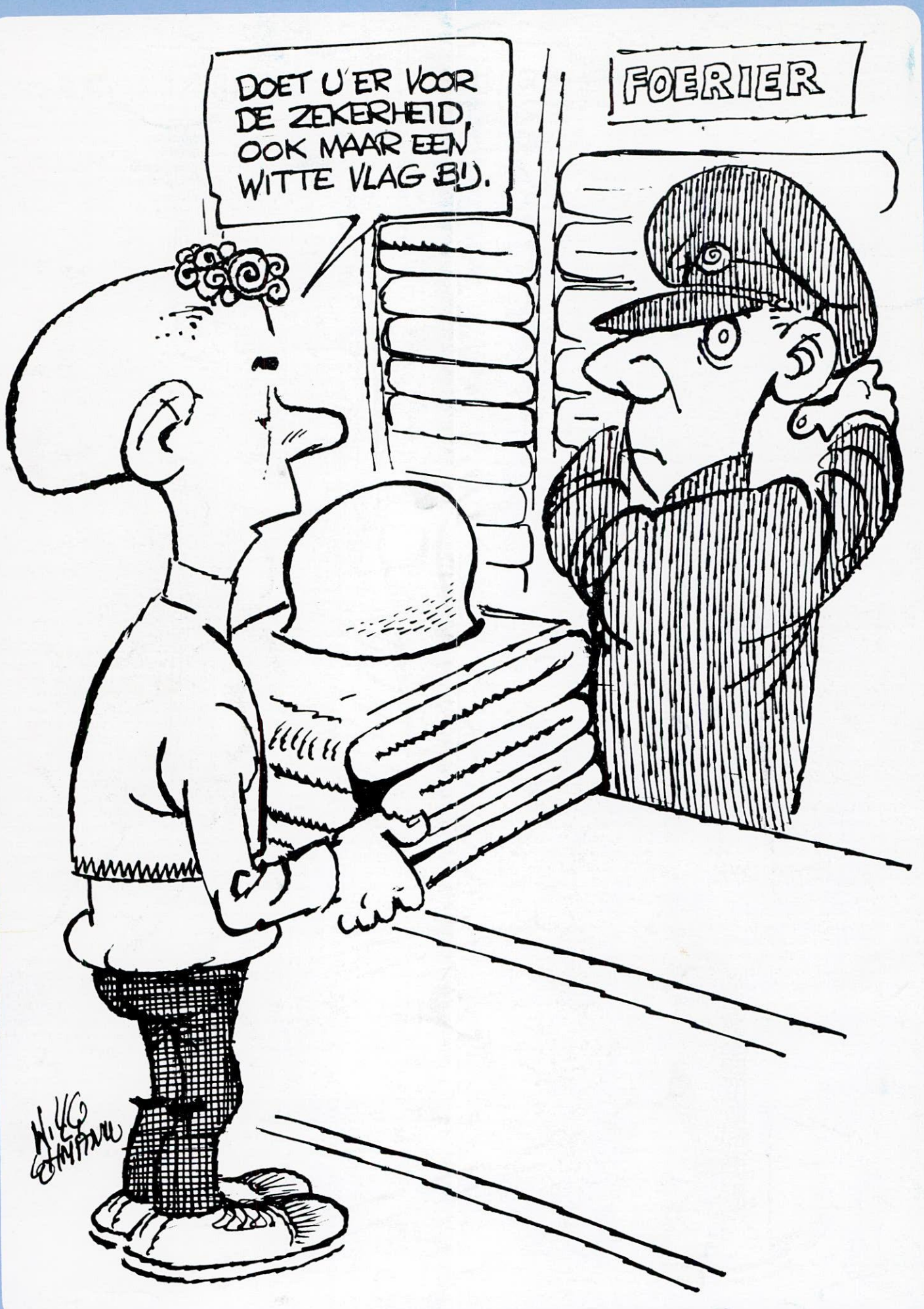
DOET U ER VOOR DE ZEKERHEID, OOK MAAR EEN WITTE VLAG BIJ.
FOERIER